

Kurikulum za razširjeni program osnovne šole

ZAVOD
REPUBLIKE SLOVENIJE
ZA ŠOLSTVO

Kurikulum za razširjeni program osnovne šole

Strokovni uredniki: mag. Špela Drstvenšek, Darja Farič Klemenčič, dr. Vinko Logaj, dr. Stanka Preskar in mag. Renata Zupanc Grom

Pri pripravi konceptualne zasnove in besedila so sodelovali:

mag. Andreja Bačnik, Špela Bergoč, mag. Vera Bevc, mag. Tanja Bezić, mag. Katarina Dolgan, mag. Špela Drstvenšek, Darja Farič Klemenčič, Gorazd Fišer, Jožica Gramc, dr. Ada Holcar, Mihaela Kerin, mag. Natalija Kocjančič, dr. Natalija Komljanc, mag. Saša Krajšek, mag. Radovan Kranjc, Tatjana Krapše, mag. Jana Kruh, dr. Vinko Logaj, mag. Tamara Malešević, Nives Markun Puhan, Bernarda Moravec, dr. Sandra Mršnik, mag. Nada Nedeljko, dr. Fani Nolimaj, mag. Marta Novak, dr. Nina Novak, dr. Katica Pevec Semec, Katarina Podbornik, dr. Nataša Potočnik, dr. Stanka Preskar, Irena Simčič, mag. Mariza Skvarč, Simona Slavič Kumer, mag. Klavdija Šipuš, dr. Tanja Rupnik Vec, Susanne Volčanšek, Andreja Vouk, Vesna Vršič, mag. Renata Zupanc Grom (vsi ZRSŠ),
dr. Andreja Barle Lakota, dr. Stanka Lunder Verlič, MVI,
dr. Damjan Mandelc, dr. Damijan Štefanc, dr. Sonja Pečjak, FF UL,
dr. Alja Lipovic Oštir, FF UM,
dr. Marjeta Kovač, FŠ UL,
dr. Milena Košak Babuder, dr. Alenka Polak, dr. Jože Rugelj, dr. Vesna Štemberger, PeF UL,
dr. Samo Fošnarič, dr. Majda Schmidt, PeF UM,
mag. Mojca Bevc, NIJZ,
mag. Marija Horvat, OŠ Franceta Prešerna Črenšovci,
Marko Primožič, OŠ Ivana Groharja Škofja Loka,
Nada Pignar, OŠ Ivanjkovci,
mag. Marijana Kolenko, OŠ Lava,
mag. Andi Brlič, OŠ Pesnica,
Marjan Gorup, OŠ Prežihovega Voranca Ljubljana.

Strokovni pregled:

dr. Sonja Pečjak, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani
dr. Alenka Polak, Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani

Jezikovni pregled: Tine Logar

Izdal in založil: Zavod RS za šolstvo

Predstavnik: dr. Vinko Logaj

Spletna izdaja

Ljubljana, 2023

Strokovni svet RS za splošno izobraževanje je na 231. seji dne, 23. 11. 2023, določil Kurikulum za razširjeni program osnovne šole.

Publikacija je dosegljiva na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/Drugi-konceptualni-dokumenti/kurikulum_za_razsirjeni_program_osnovne_sole-1.pdf

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

COBISS.SI-ID [172454147](#)

ISBN 978-961-03-0823-2 (PDF)

Kazalo vsebine

1	UVOD	4
2	NAMEN RAZŠIRJENEGA PROGRAMA	6
3	CILJI RAZŠIRJENEGA PROGRAMA	8
4	NAČELA RAZŠIRJENEGA PROGRAMA	9
5	PODROČJA RAZŠIRJENEGA PROGRAMA	14
5.1	PODROČJE gibanje in zdravje za dobro telesno in duševno počutje	15
5.1.1	Gibanje	16
5.1.2	Hrana in prehranjevanje	19
5.1.3	Varnost, zdravje in dobrobit	21
5.1.3.1	Varnost	22
5.1.3.2	Zdravje in dobrobit	25
5.2	PODROČJE kultura in državljanska vzgoja	28
5.2.1	Kultura, umetnost in dediščina	29
5.2.2	Kultura sobivanja	30
5.2.3	Tuji jeziki v razširjenem programu	33
5.3	PODROČJE učenje učenja	35
5.3.1	Samostojno in sodelovalno učenje	36
5.3.2	Igra in samostojno načrtovanje prostega časa	39
5.3.3	Medvrstniško, medgeneracijsko in mednarodno sodelovanje	41
6	IZVAJANJE RAZŠIRJENEGA PROGRAMA OSNOVNE ŠOLE	42
6.1	Organizacija razširjenega programa	42
6.2	Priporočila	43
6.3	Znanje izvajalcev	44
7	VIRI IN LITERATURA PO POGLAVJIH	45
7.1	Uvod, namen, cilji in načela razširjenega programa osnovne šole	45
7.2	Gibanje in zdravje za dobro telesno in duševno počutje	47
7.3	Kultura in državljanska vzgoja	50
7.4	Učenje učenja	53

1 UVOD

Temeljno poslanstvo osnovnošolskega izobraževanja je spodbujanje skladnega, spoznavnega, čustvenega, moralnega in socialnega razvoja posameznika ter zdravega načina življenja, ki terja vzgojo in izobraževanje, temelječa na individualnih razlikah učencev.¹ Cilji osnovnošolskega izobraževanja se uresničujejo znotraj celotnega programa osnovne šole tako v okviru obveznega kot tudi razširjenega programa.

Pomembnost razširjenega programa osnovne šole, v katerega učenci vstopajo prostovoljno, je v njegovi inkluzivni naravnosti: nikogar ne izključuje, temveč vsem omogoča vključenost v dejavnosti na različnih področjih. S tem prispeva tako k sprejemanju različnosti kot tudi k zadovoljevanju raznolikih interesov in spodbujanju odličnosti ter osebne angažiranosti prav vsakega učenca.

Pri tem je pomembno zagotoviti aktivno udeležbo učencev v procesu načrtovanja pouka, pri učenju in spremljanju ter vrednotenju dosežkov. Dejavnosti v največji možni meri temeljijo na učenju z odkrivanjem, raziskovalnem, eksperimentalnem in sodelovalnem učenju ter avtentičnih učnih virih. Pomembno je učencem zagotoviti učne procese, ki spodbujajo razvoj višjih ravni mišljenja, in ob tem spodbujati razvoj samoregulacije.

Kurikulum za razširjeni program osnovne šole temelji na skupnih družbenih vrednotah,² načelih ter ciljih osnovnošolskega izobraževanja, strokovnih in konceptualnih izhodiščih,³ pa tudi relevantnih ugotovitvah empiričnih raziskav.^{4, 5} Predstavlja strokovno podlago za izvedbo vzgojno-izobraževalnih dejavnosti razširjenega programa, ki smiselno dopolnjujejo obvezni program osnovne šole in prispevajo h kakovostnemu preživljanju prostega časa učencev, podpora učencev na posameznih močnih ali šibkih področjih, razvijanju interesov posameznika ter omogočajo podporo učencem pri karierni orientaciji.

Osnovna šola načrtuje in izvaja razširjeni program skladno z določbami Zakona o osnovni šoli, Predmetnikom osnovne šole ter Kurikulumom za razširjeni program osnovne šole.

Razširjeni program osnovne šole se izvaja v:

- programu osnovnošolskega izobraževanja,
- programu s prilagojenim predmetnikom za osnovno šolo s slovenskim učnim jezikom na narodno mešanem območju Slovenske Istre,
- programu s prilagojenim predmetnikom za dvojezično osnovno šolo na narodno mešanem območju Prekmurja,

¹ Z izrazom učenec je v nadaljevanju besedila mišljena oblika za ženski in moški spol.

² Kot so denimo: človekove pravice, enake možnosti, demokracija, spoštovanje multikulturalnosti in različnosti, ohranjanje naravne raznolikosti.

³ Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v RS (2011); Odkrivanje in delo z nadarjenimi (1999); Podaljšano bivanje in različne oblike varstva učencev v devetletni osnovni šoli (2003); Učne težave v osnovni šoli (2008).

⁴ Podovšovnik, E. (2009). *Socialno-psihološki faktorji in družbene determinante računalniške in internetne pismenosti med slovenskimi osnovnošolskimi maturanti* [na spletu]. Znanstvena monografija. Pedagoški inštitut; Kolar, M., Deutsch, T. (2008). *Analiza sodelovanja šole in staršev ter povezovanje z okoljem pri interesnih dejavnostih v osnovni šoli*, Raziskovalno poročilo. Zavod RS za šolstvo; Poročilo o spremljavi neobveznih izbirnih predmetov. (2015).

⁵ V letih 2013–2017 je bila na ZRSŠ opravljena primerjalna analiza osnovnošolskih programov (Predlog izhodišč/usmeritev za posodobitev programa OŠ, 2020)[2] nekaterih evropskih držav (Estonije, Finske, Hrvaške, Irske in Škotske), ki pokaže, da je v večini držav v vzorcu ključni standard osnovnošolskega izobraževanja uspešna integracija in inkluzija za vse državljane.

- programu s prilagojenem predmetnikom za osnovno šolo z italijanskim učnim jezikom na narodno mešanem območju Slovenske Istre,
- prilagojenih programih z enakovrednim izobrazbenim standardom,
- prilagojenih programih osnovne šole z nižjim izobrazbenim standardom,
- posebnih programih vzgoje in izobraževanja.

Kurikulum za razširjeni program osnovne šole vsebuje najprej opredelitev temeljnega **namena**, **načel** in **ciljev** razširjenega programa. V nadaljevanju je predstavljena **vsebinska zasnova** razširjenega programa, ki je razdeljen na tri področja:

- *gibanje in zdravje za dobro telesno in duševno počutje,*
- *kultura in državljanska vzgoja,*
- *učenje učenja.*

Za vsako od področij so navedeni *cilji*, ki opredeljujejo temeljni namen izvajanja dejavnosti na posameznem področju in so ključna orientacija za načrtovanje učnih vsebin in dejavnosti. Posamezna področja so strukturirana v več smiselno zaokroženih *sklopov*, za vsak sklop pa je v dokumentu navedenih nekaj *predlaganih vsebin in dejavnosti*. Te je mogoče neposredno vključiti v načrtovanje in izvajanje razširjenega programa, lahko pa pomenijo le usmeritev pri razmislekih in načrtovanju posameznih dejavnosti.

2 NAMEN RAZŠIRJENEGA PROGRAMA

Temeljni namen razširjenega programa osnovne šole je vsem učencem omogočiti pogoje za spodbudno učno okolje, ki jim omogoča zdrav in celosten osebni razvoj. V pogojih spodbudnega učnega okolja celostni razvoj učencev sledi njihovim individualnim zmožnostim, interesom, talentom in potrebam, ob smiselnem upoštevanju njihovih individualnih želja in pričakovanj. Učenci spoznavajo in prepoznajo lastne sposobnosti, osebnostne značilnosti in interese, s čimer jim pomagamo pri izbiri poklica oz. nadaljnje izobraževalne poti.

Razširjeni program osnovne šole omogoča učno okolje za poglobljeno spoznavanje učencev in prispeva k medsebojnemu sodelovanju in razvijanju kakovostnih odnosov med strokovnimi delavci⁶ in učenci, kar pomembno pripomore k večji motiviranosti obojih za doseganje ciljev osnovnošolskega programa v celoti.

Razširjeni program osnovne šole je treba razumeti kot komplementarni del obveznega programa, ker je mogoče namene in cilje tako enega kot drugega uresničevati samo v njuni povezanosti. Namen dejavnosti razširjenega programa je med drugim nadgraditi, dopolniti ali povezati cilje, ki so pomembni in potrebni za individualni razvoj posameznega učenca ali izhajajo iz specifike šole, okolja oziroma časa.

Vsebinska področja razširjenega programa z upoštevanjem načel razširjenega programa predstavljajo pomembno vlogo pri zagotavljanju spodbudnega učnega okolja za učence, ki se iz različnih razlogov srečujejo z večjimi izzivi pri opismenjevanju, usvajanju znanja in doseganju standardov znanja v osnovnošolskem izobraževanju. Z vsebinami, načeli in dejavnostmi razširjenega programa ustvarjamo varno učno okolje tudi za učence s posebnimi potrebami, učnimi težavami, jezikovnimi ovirami in kulturnimi različnostmi ali za učence iz socialno in ekonomsko prikrajšanega okolja. Razširjeni program omogoča razvijanje posebnih talentov in nadarjenosti učencev, ki zmorejo in želijo doseči več, kot jim šola lahko omogoči v okviru obveznega programa.

Namen razširjenega programa je učencem omogočati spoznavanje raznolikih možnosti za kakovostno in zdravo preživljanje ter samostojno načrtovanje prostega časa, saj kakovost preživljanja prostega časa pomembno vpliva na fizično, čustveno in duševno zdravje ter razvoj učencev.

Z razširjenim programom osnovna šola prispeva k:

- nadgrajevanju in poglobljanju ciljev obveznega programa osnovne šole na drugačne načine,
- doseganju ciljev razširjenega programa,
- spoznavanju individualnih značilnosti in potreb učencev,
- večji izbirnosti in participaciji učencev, ki se aktivno vključujejo v načrtovanje in izvajanje dejavnosti,
- razvijanju različnih učenčevih interesov, spretnosti in znanja,
- razvijanju ustvarjalnosti učencev,
- razvijanju kritičnega mišljenja,
- razvijanju sodelovanja in sodelovalnega učenja,
- razvijanju digitalnih veščin,
- razvijanju učnih in delovnih navad,

⁶ Z izrazom strokovni delavec je v nadaljevanju besedila mišljen ženski in moški spol.

- spodbujanju skrbi za telesno in duševno zdravje ter dobre odnose,
- spodbujanju kulturno-umetnostne vzgoje,
- spodbujanju odgovornega odnosa do sebe in okolja ter za dejavno vključevanje v demokratično družbo,
- ozaveščanju o pomenu in strategijah uravnavanja čustev, misli in vedenja,
- ozaveščanju o pomenu trajnostne naravnosti in ohranjanja naravnega okolja,
- spodbujanju kakovostnega preživljanja prostega časa,
- spodbujanju karijerne orientacije.

3 CILJI RAZŠIRJENEGA PROGRAMA

Cilji razširjenega programa usmerjajo k načrtovanju vsebine in izvedbi dejavnosti na ravni šole in na ravni posameznega učenca.

Cilji razširjenega programa na ravni šole:

- smiselna in kakovostna nadgradnja obveznega vzgojno-izobraževalnega programa osnovne šole, skladno s potrebami in interesi učencev, pogoji šole ter možnostmi ožjega in širšega okolja;
- zagotoviti spodbudno, inkluzivno, ustvarjalno in varno učno okolje za učenje, igro, druženje, sprostitev ali počitek v času pred izvedbo obveznega programa, med njo ali po njej;
- ustvariti pogoje za uspešno samostojno ali sodelovalno učenje in pripravo učenk in učencev na pouk (opravljanje šolskih in domačih nalog ter drugih učnih obveznosti);
- ponuditi učencem pester in raznolik nabor dejavnosti z vseh področij razširjenega programa;
- omogočiti dostop do širokega izbora različnih učnih sredstev in pripomočkov (didaktična sredstva, informacijsko-komunikacijska tehnologija) ter raznolikih učnih virov (tiskani, digitalni itd.);
- zagotoviti skupinsko ter individualno podporo in usmerjanje učencev pri vključevanju v dejavnosti razširjenega programa od aktivnega načrtovanja do sodelovanja pri izvajanju ter spremljanju in evalvaciji (formativno spremljanje);
- zagotoviti interdisciplinarnost med vsebinami posameznih področij.

Cilji razširjenega programa na ravni učencev:

- glede na lastne potrebe, interese in cilje izbirajo dejavnosti razširjenega programa;
- razvijajo zmožnosti za razumevanje in uravnavanje procesov lastnega učenja ter se usposabljaajo za izbiro svoje nadaljnje izobraževalne poti in vseživljenjsko učenje;
- razvijajo delovne navade, znanje in veščine, ki so ključne za njihovo učno in siceršno uspešnost;
- razvijajo različne vrste pismenosti, večjezičnost in zmožnosti sporazumevanja v različnih jezikih;
- usvajajo znanje in veščine prve pomoči ter se usposabljaajo za ustrezno odzivanje in za samopomoč v stresnih okoliščinah;
- kakovostno preživljajo svoj prosti čas ter razvijajo zdrav življenjski slog (npr. zdravo prehranjevanje, gibanje itd.);
- razvijajo socialno-komunikacijske veščine (veščine sodelovanja in upoštevanja drugih);
- razvijajo veščino samoregulacije (samozavedanje, aktivno poslušanje, empatijo, zmožnost samoobvladovanja, nadzor jeze itd.);
- usvajajo znanje in spoštljiv odnos do lastne kulture ter nacionalne in svetovne kulturno-umetniške dediščine.

4 NAČELA RAZŠIRJENEGA PROGRAMA

Načela razširjenega programa osnovne šole izhajajo iz splošnih načel vzgoje in izobraževanja ter predstavljajo strokovno usmeritev za vzgojno-izobraževalno delo na področju razširjenega programa.

Načela razširjenega programa postavljajo učenca v ospredje učnega procesa. V nadaljevanju predstavljamo načela z usmeritvami za njihovo učinkovito uresničevanje.

Načelo odprtosti, fleksibilnosti in izbirnosti razširjenega programa

Šola načrtuje izvajanje razširjenega programa tako, da zagotovi organizacijsko, vsebinsko in didaktično raznoliko ponudbo dejavnosti, ki omogočajo skladen in celovit (spoznavni, čustveni, socialni in fizični) razvoj učencev. Dejavnosti so organizirane fleksibilno, bodisi enakomerno skozi vse šolsko leto bodisi v strnjenih časovnih obdobjih, ki lahko trajajo različno dolgo.

Dejavnosti vzgoje in izobraževanja šola smiselno umešča v posamezna področja in sklope, ki so podrobneje opredeljeni v poglavju *5 Področja razširjenega programa*, pri čemer učencem v največji možni meri omogoča, da med različnimi dejavnostmi izbirajo tiste, ki so skladne z njihovimi interesi, potrebami, željami in morebitno nadarjenostjo.

Pri izbiri dejavnosti so učenci deležni strokovne podpore učiteljev⁷ in drugih strokovnih delavcev (mentorjev, svetovalnih delavcev, knjižničarjev, razrednikov idr.), ki jih lahko ustrezno usmerjajo.

Šola pri načrtovanju razširjenega programa sodeluje s starši, z drugimi šolami ter z ustanovami v lokalnem okolju.

Načelo avtonomije in odgovornosti

Šola v okviru letnega načrtovanja z letnim delovnim načrtom določi obseg, vsebino in razporeditev dejavnosti razširjenega programa, za vsako šolsko leto posebej. V okviru letnega poročila o uresničevanju letnega načrta šola pred začetkom šolskega leta opravi analizo značilnosti, potreb, izraženih interesov ter nadarjenosti svojih učencev. Na podlagi analize pripravi ponudbo dejavnosti razširjenega programa po posameznih področjih, pri čemer upošteva objektivne možnosti (kadrovske, infrastrukturne ipd.), posebnosti šole ter možnosti, ki jih za izvajanje dejavnosti ponujata ožje in širše okolje.

Učenci se po lastni izbiri in prostovoljno vključujejo v posamezne ponujene dejavnosti. Učitelji jih spodbujajo, da po svojih zmožnostih sodelujejo tudi pri oblikovanju predlogov, načrtovanju, izvajanju, spremljanju in evalvaciji izbranih dejavnosti. Ob tem se učijo prevzemati tudi odgovornost za doseganje individualnih ciljev.

Strokovni delavci upoštevajo izražene izbire učencev in jih v njihovih prizadevanjih za lastni razvoj ter pri doseganju vzgojno-izobraževalnih ciljev strokovno podpirajo in usmerjajo.

Načelo povezovanja, sodelovanja in timskega dela

Dejavnosti razširjenega programa osnovne šole se smiselno povezujejo, prepletajo in dopolnjujejo z obveznim programom. Določene dejavnosti v okviru razširjenega programa se lahko izvajajo interdisciplinarno, pri čemer je smiselno timsko načrtovanje, timsko izvajanje in timska evalvacija

⁷ Z izrazom učitelj oz. vzgojitelj je v nadaljevanju besedila mišljen ženski in moški spol.

izvedenih aktivnosti, tudi z učenci. Povezovanje in sodelovanje potekata po horizontali in vertikali obveznega in razširjenega programa osnovne šole, pri čemer imajo možnost sodelovati vsi v osnovnošolski program vključeni deležniki.

Učitelji razširjenega programa učencem nudijo strokovno podporo pri vključevanju v dejavnosti razširjenega programa, jih spremljajo in ugotavljajo napredek pri doseganju zastavljenih ciljev.

Šola v okviru razširjenega programa ustvarja priložnosti za medvrstniško in medgeneracijsko sodelovanje učencev in tako razvija socialne in emocionalne veščine sodelujočih.

Načelo enakih možnosti ter upoštevanja potreb in interesov učencev

Udejanjanje načela enakih možnosti ter upoštevanje potreb in interesov učencev pomeni, da z uporabo premišljenih oblik diferenciacije in individualizacije⁸ ter z njima povezane personalizacije učenja⁹ šola učencem zagotavlja enake možnosti za samostojno učenje in optimalni razvoj. Pri tem se mora truditi, da vsakemu učencu zagotavlja možnost odpravljanja vrzeli v znanju, poglobljanja znanja, hitrejšega napredovanja ter nadgradnje in morebitne akceleracije na področjih, kjer izkazuje posebne talente ali nadarjenost.

Strokovni delavci šole (še posebej razredniki in svetovalni delavci) učencem svetujejo in jih usmerjajo pri optimalni izbiri dejavnosti, ki jih šola ponuja v okviru razširjenega programa.

Pri vključevanju v razširjeni program šola poskrbi za individualno obravnavo vsakega učenca, pri čemer zagotovi, da je učna obremenjenost skladna z učnimi in drugimi zmožnostmi učencev. Šola v okviru dejavnosti razširjenega programa omogoči izvedbo tretje stopnje (individualna in/ali skupinska pomoč) petstopenjskega modela pomoči učencem z učnimi težavami.

Načelo formativnega spremljanja in spodbujanja samoregulacije

Uspešno uresničevanje razširjenega programa šola zagotavlja tudi s strategijami formativnega spremljanja, ki pomembno prispevajo k udejanjanju individualizacije, personalizacije in k spodbujanju samoregulacije učenja.

Formativno spremljanje ima pomembno vlogo pri učenju, saj vpliva na to, kako učenci napredujejo pri doseganju zastavljenih ciljev. Pri tem so ključnega pomena kakovostne povratne informacije, s katerimi dobijo učenci vpogled v svoje dosežke ter načine in strategije za odpravo pomanjkljivosti, spodbudijo pa jih tudi k spremljanju lastnega napredka. Učitelj učence podpira in usmerja pri doseganju zastavljenih ciljev, upošteva njihove individualne učne potrebe in zmožnosti ter se zavzema za vzpostavitev dobrih medsebojnih odnosov in vzajemnega spoštovanja.

Za uresničevanje načela formativnega spremljanja in spodbujanja samoregulacije so ključne naslednje strategije (Wiliam, 2013):

⁸ Učna diferenciacija je organizacijski ukrep, s katerim učence pri pouku ločujemo v različne homogene ali heterogene skupine glede na njihovo znanje, učne zmožnosti in/ali interese ter druge značilnosti. Individualizacija pouka je didaktično načelo, ki zahteva, da v vzgojno-izobraževalnem procesu upoštevamo utemeljene razlike med učenci (Izhodišča za prenovo učnih načrtov v osnovni šoli in gimnaziji, 2022).

⁹ Personalizacija učenja je odziv učitelja na specifične učne potrebe, interese in hotenja posameznega učenca, ki vključuje tudi podporo pri prilagoditvi procesa učenja posameznemu učencu (Izhodišča za prenovo učnih načrtov v osnovni šoli in gimnaziji, 2022).

Sodelovanje učencev pri oblikovanju namenov učenja in kriterijev uspešnosti

Nameni učenja in kriteriji uspešnosti učencem pomagajo razumeti, kaj se bodo (na)učili, zakaj in kdaj bodo uspešni. Razumevanje namenov učenja učencem pomaga najti osebni smisel, kar vpliva na njihovo učno motivacijo, s pomočjo kriterijev uspešnosti pa pridobijo nadzor nad svojimi učnimi rezultati.

Pridobivanje raznolikih dokazov o napredku

Različni dokazi učencem omogočajo, da izkazujejo napredek pri posameznih dejavnostih razširjenega programa na njim najbolj primeren način. Z zbiranjem dokazov o svojem učenju dobijo učenci celostnejši vpogled v proces svojega učenja in v svoje dosežke, učitelji pa podatke za dajanje poglobljenih povratnih informacij.

Zagotavljanje sprotnih povratnih informacij

Povratna informacija učitelja spodbuja učenčevo razmišljanje o vprašanju: *Kako dobro mi gre? oz. Kje sem trenutno na svoji poti do cilja in kaj moram še narediti, da ga bom dosegel?* Učencu pomeni priložnost za sodelovanje ter kakovosten dialog z učiteljem in sošolci, učitelju pa omogoča ugotavljati učenčeve učne potrebe, prepoznavati njegovo edinstvenost ter mu nuditi ustrezno strokovno podporo.

Spodbujanje medvrstniškega učenja

Sodelovalno učenje daje boljše rezultate kot pa tekmovalno naravnane učne situacije. Učence spodbuja k večji dejavnosti in s tem omogoča, da znajo utemeljiti svoje zamisli in rešitve, te podkrepiti s primeri in o pravilnosti reševanja prepričati še druge člane skupine. Z dajanjem povratnih informacij sošolcem ponotranjijo namene svojega učenja in kriterije uspešnosti, razvijajo zmožnost kritičnega mišljenja, argumentiranja ter zavedanje o pomenu svojih ravnanj (npr. pri delu v skupini).

Aktiviranje učencev za samoregulacijo učenja

Samoregulacija učenja je celovit proces, ki se začne s postavljanjem namenov učenja in konča s samovrednotenjem. Učenci se v procesu samovrednotenja naučijo realno oceniti učni cilj, s katerim se soočajo, in ovrednotiti učinkovitost svojega pristopa učenja. S tem pridobijo nadzor nad svojim procesom učenja in svojimi učnimi rezultati, kar jim daje občutek varnosti in samozavesti.

Formativno spremljanje pri dejavnostih razširjenega programa naj poteka sproščeno, saj se različnih dejavnosti učenci udeležujejo prostovoljno in v skladu s svojimi interesi. Tako se učenci na neprisiljen način naučijo uravnavati (regulirati) svoje učenje, kar lahko uporabijo tudi pri šolskem delu po obveznem programu.

Načelo sistematičnega razvoja prečnih veščin

Prečne veščine se na ravni šole sistematično razvijajo pri vseh osnovnošolskih predmetih. Učitelji razvoj le-teh intenzivirajo, razširijo in poglobijo tudi v premišljeno načrtovanih dejavnostih razširjenega programa.

Za namene načrtovanja in poučevanja v razširjenem programu je oblikovan model, ki obsega naslednje prečne veščine (Rupnik Vec, T., in Sambolić Beganović, A., 2016):

- veščine kritičnega mišljenja (vključujejo kompleksnejše miselne procese, npr. argumentiranje, raziskovanje, reševanje problemov, odločanje, uporabo virov);
- veščine sodelovanja in komuniciranja;
- veščine ustvarjalnega mišljenja;
- digitalne veščine;
- veščine samouravnavanja.

Kritično mišljenje učitelj spodbuja, kadar učencem omogoča, da:¹⁰

- rešujejo probleme oz. raziskujejo vprašanja, ki terjajo kompleksnejše miselne procese, npr. opredeljujejo probleme in presoja njihovo realnost/relevantnost, oblikujejo vprašanja, sistematično opazujejo, induktivno in deduktivno sklepajo, interpretirajo, napovedujejo, vrednotijo v skladu s kriteriji itd.;
- analizirajo in vrednotijo tuje argumente ter oblikujejo lastne argumente;
- uporabljajo vire ter presoja njihovo verodostojnost;
- sistematično raziskujejo;
- sprejemajo raznovrstne odločitve;
- zavestno načrtujejo, spremljajo in vrednotijo (samouravnavajo) svoj napredek v razvoju kritičnega mišljenja.

Veščino sodelovanja in komuniciranja učitelj razvija, kadar načrtuje takšne dejavnosti, pri katerih učenci izmenjujejo raznovrstne informacije, npr. poslušajo in/ali berejo, se smiselno in konstruktivno odzivajo na slišano in ali prebrano, prispevajo lastne ideje, razpravljajo, reflektirajo o procesu sporazumevanja, samostojno ustvarjajo raznovrstna besedila, ustvarijo in izvedejo raznovrstne predstavitve (kot npr. ustno predstavitev, izročke, povzetke, plakate, infografiko, video- ali avdiogradiva itd.), sodelujejo v skupini, aktivno prevzemajo različne vloge v skupini, rešujejo konflikte in reflektirajo proces sporazumevanja ter zavestno načrtujejo, spremljajo in vrednotijo svoj napredek na področju sporazumevanja in sodelovanja.

Ustvarjalnost učitelj spodbuja, kadar načrtuje dejavnosti, pri katerih učenci rešujejo odprte probleme (takšne, ki imajo več različnih rešitev), iščejo neznane in nekonvencionalne rešitve problemov, si prizadevajo za raznovrstnost rešitev ter njihovo izvirnost, uporabljajo različne tehnike ustvarjalnega mišljenja (metoda 6-3-5, vihranje možganov itd.), raznovrstne materiale, izdelujejo različne izdelke ter spremljajo in vrednotijo lastno ustvarjalnost.

¹⁰ Rupnik Vec, T., in Kompare, A. (2006): *Kritično mišljenje v šoli. Strategije za poučevanje kritičnega mišljenja*. Zavod RS za šolstvo; Kompare, A., in Rupnik Vec, T. (2016). *Kako spodbujati razvoj mišljenja? Od temeljnih miselnih procesov do argumentiranja*. Zavod RS za šolstvo.

Samouravnavanje učitelj razvija, kadar učencem omogoča, da ozaveščajo svoja močna in šibka področja (znanje, veščine, kompetence in druge lastnosti), načrtujejo svoje cilje, poznajo in uporabljajo strategije učenja, aktivno uresničujejo izbrane strategije ter spremljajo in vrednotijo svoj napredek.

Razvoj *digitalnih veščin* učitelj spodbuja, kadar učencem omogoča, da uporabljajo raznovrstna informacijsko-komunikacijska orodja in aplikacije, da bi se učinkoviteje sporazumevali (npr. različne aplikacije za izdelavo raznovrstnih predstavitev: prosojnice, zvočne, video), učinkovito sodelovali (npr. različne aplikacije, ki omogočajo sodelovalno delo na daljavo), reševali probleme in se odločali (npr. informacijske baze, orodja za urejanje podatkov itd.).

Spremljanje razvoja prečnih veščin naj poteka v skladu z načelom formativnega spremljanja, ko učenci zbirajo dokaze o svojem učenju in napredku.¹¹

Za namene razvijanja prečnih veščin lahko uporabljajo informacijsko-komunikacijsko tehnologijo.¹²

Načelo stalnega strokovnega izobraževanja in usposabljanja

Šola strokovnim delavcem v razširjenem programu zagotavlja stalno strokovno izobraževanje in usposabljanje, ki prispeva h kakovostnemu uresničevanju ciljev programa. Ustvarja spodbudno klimo za medsebojno sodelovanje in interdisciplinarno načrtovanje ter izvajanje dejavnosti razširjenega programa z izmenjavo izkušenj in znanja ter spodbujanjem profesionalnega razvoja učiteljev. Učitelji v razširjenem programu spremljajo in reflektirajo svoje strokovno delo.

¹¹ Konkretna smernice in primere spodbujanja razvoja različnih veščin kritičnega mišljenja s formativnim spremljanjem v: 1) argumentiranje in višji miselni procesi v Kompare in Rupnik Vec (2016). *Spodbujanje razvoja veščin kritičnega mišljenja s formativnim spremljanjem*, Ljubljana, Zavod RS za šolstvo; Rupnik Vec in sod. (2018, na spletu); 2) delo z viri v Brodnik in sod. (2018). *Spodbujanje razvoja dela z viri s formativnim spremljanjem*. Zavod RS za šolstvo, na spletu; 3) znanstveno raziskovanje v Škvarč, Bačnik in Slavič Kumer (2018). *Spodbujanje razvoja veščin znanstvenega raziskovanja s formativnim spremljanjem*. Zavod RS za šolstvo, na spletu.

¹² Več o možnosti spodbujanja razvoja veščin sodelovanja in sporazumevanja glejte v Bevc, V., in Štraser, N. (2018) *Spodbujanje razvoja veščine sodelovanja in komuniciranja s formativnim spremljanjem*. Zavod RS za šolstvo, na spletu.

5 PODROČJA RAZŠIRJENEGA PROGRAMA

Na Sliki 1 je predstavljena zasnova modela razširjenega programa, ki se deli na tri področja. Področja so razdeljena na vsebinske sklope, le-te pa opredeljujejo priporočene vsebine. Podroben opis sledi v nadaljevanju.

Slika 1: Področja, sklopi in vsebine razširjenega programa

5.1 PODROČJE gibanje in zdravje za dobro telesno in duševno počutje

Po opredelitvi Svetovne zdravstvene organizacije (WHO oz. slov. SZO) je zdravje stanje popolne telesne, duševne in družbene blaginje, ki je temeljna pravica vsakega posameznika in pomembno vpliva na kakovost njegovega življenja. Redna telesna dejavnost, zdravo prehranjevanje, varno okolje in preventivno ravnanje so ključni dejavniki, ki med odraščanjem mladim zagotavljajo optimalno rast in razvoj, prispevajo k njihovemu dobremu splošnemu počutju ter dolgoročno krepijo zdravje, povečujejo kakovost življenja in prispevajo k aktivnemu in zdravemu načinu preživljanja starosti.

Značilnost današnjega časa je tudi nevarnost, da postaja vse več otrok vse manj gibalno dejavnih, za kar so lahko vzrok tudi vse večje socialne razlike, nezdrave prehranjevalne navade in svojevrstni, včasih tudi tvegani načini preživljanja prostega časa (Kovač s sod., 2013). Mnogi otroci in mladostniki so igro na prostem zamenjali za igro in druženje na različnih elektronskih napravah in v virtualnem okolju, ob tem pa se pogosto neredno in neakovostno prehranjujejo (npr. z energijsko bogatimi, a hranilno revnimi živili) ter popijejo premalo tekočine (Nacionalni program, 2015). Tudi sicer so izpostavljeni različnim nepredvidljivim, zdravju škodljivim situacijam v okolju, na katere se zaradi premalo znanja in izkušenj ne morejo ustrezno odzivati.

Slovenija je že leta 2007 sprejela *Strategijo na področju telesne (gibalne) dejavnosti za krepitev zdravja*, leta 2015 pa je Državni zbor RS sprejel *Resolucijo o nacionalnem programu o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015–2025* (Resolucija, 2015), kjer so posebej poudarjeni kazalniki, s katerimi bo mogoče ovrednotiti doseganje strateških ciljev programa tudi med otroki in mladostniki (prav tam, str. 6–7). Med njimi velja omeniti zlasti: 1) zmanjšanje deleža čezmerno hranjenih in debelih otrok in mladostnikov za 10 %; 2) povečanje deleža otrok in mladih, ki uživajo zelenjavo vsaj enkrat na dan, za 10 %; 3) zmanjšanje deleža mladostnikov, ki uživajo sladkarije in sladke pijače 2- do 4-krat na teden ali pogostejše, za 15 % (prav tam).

Zaradi vsega navedenega je posebej pomembno, da učencem v šolskem prostoru ponudimo dejavnosti, ki dolgoročno pripomorejo k preprečevanju in odpravljanju negativnih posledic današnjega načina življenja in jih spodbujajo k zdravemu življenjskemu slogu, s čimer lahko pozitivno vplivamo na njihovo telesno in duševno zdravje. Različne dejavnosti s področja *gibanje in zdravje za dobro telesno in duševno počutje* v razširjenem programu morajo biti dostopne vsem učencem, saj z njimi spodbujamo zdrav telesni in gibalni, intelektualni, čustveni ter socialni razvoj posameznika ter ob tem poskrbimo tudi za njihovo dobro počutje in razvoj ter ohranjanje zdravih navad skozi vse življenje. Redna fizična dejavnost, uravnotežena prehrana, skrb za varnost in varno okolje vseh ter sprostitev so ključni dejavniki, ki vplivajo na zdravje in dobro počutje.

Učenci lahko skupaj z učitelji in starši izberejo dejavnosti, skladne z njihovimi interesi, ob tem pa razvijajo in nadgrajujejo svoja močna področja, krepijo šibka ter najdejo čas tudi za počitek, sprostitev in umiritev. Učenci spoznajo različne vsebine in načine udejanjanja zdravega življenjskega sloga, jih preizkusijo, občutijo in doživijo.

Cilji področja gibanje in zdravje za dobro telesno in duševno počutje

Učenci:

- ozaveščajo pomen telesnega in duševnega zdravja za dobro počutje ter kakovostno življenje;
- razumejo in oblikujejo pozitiven odnos do gibanja, uravnotežene prehrane, sprostitve in počitka, do samega sebe in do drugih ter razvijajo s tem povezana ustrezna stališča, navade in ravnanja;
- raziskujejo vplive človeka na naravo in okolje, razvijajo ozaveščenost in trajnostno delujejo ter sodelujejo v različnih dejavnostih, povezanih z okoljskimi in družbenimi aktualnimi temami na področju trajnostnega razvoja;
- pridobivajo znanje in veščine o preventivnem ravnanju v skrbi za telesno in duševno zdravje in varnost, npr. na področju preprečevanja različnih oblik nasilja in odvisnosti, preprečevanja nezgod in poškodb, prve pomoči, higiene, tveganega vedenja, varne in zdrave spolnosti, kemijske in biološke varnosti, varne mobilnosti.

Sklopi področja gibanje in zdravje za dobro telesno in duševno počutje

- [gibanje](#)
- [hrana in prehranjevanje](#)
- [varnost, zdravje in dobrobit](#)

V nadaljevanju so za vsak sklop navedene *predlagane vsebine*, na podlagi katerih lahko strokovni delavci načrtujejo izvedbo različnih dejavnosti razširjenega programa. Predlagamo čim več interdisciplinarnosti in povezovanja vsebin iz različnih sklopov, s katerimi lahko prispevamo k celostnemu razvoju učencev.

5.1.1 Gibanje

Redna telesna dejavnost je ključna za skladen razvoj, zdravje, dobro počutje otrok in mladostnikov ter njihovo kakovostno življenje. Raziskave v zadnjem obdobju kažejo na rast deleža otrok s čezmerno telesno maso in debelostjo, obenem pa na upad gibalnih sposobnosti, zlasti tistih, ki so povezane z dalj časa trajajočim naporom (Kovač s sod., 2011), kar terja ustrezne ukrepe. Po štirih letih izvajanja programa *zdrav življenjski slog* je evalvacija pokazala pozitivne spremembe na področju telesnega in gibalnega razvoja otrok in mladostnikov, ki so se prostovoljno vključili v program. Izkazalo se je, da z redno in strokovno vodeno športno vadbo lahko zaustavimo trend ali ga celo obrnemo (Strel, 2015). Zato je pomembno, da učenkam in učencem poleg rednih ur športa, ki predstavlja edino redno športno dejavnost za celotno populacijo otrok od 6. do 15. leta (Kovač s sod., 2008), v šolskem prostoru ponudimo dodatne možnosti za strokovno vodeno, dovolj intenzivno, kakovostno strukturirano in redno športno vadbo, ki lahko pripomore k nevtralizaciji negativnih učinkov sodobnega načina življenja in nezdravih navad. Smernice Svetovne zdravstvene organizacije narekujejo za mladostnike najmanj 60 minut zmerne do intenzivne telesne dejavnosti dnevno (SZO, 2010), pri čemer moramo količino in obliko telesne dejavnosti zaradi velike raznolikosti v gibalnem razvoju prilagoditi vsakemu posamezniku (Bratina s sod., 2016).

Za celostni gibalni razvoj otroka in mladostnika so pomembni: razvoj vseh gibalnih in funkcionalnih sposobnosti, usvajanje ustreznega znanja o gibanju in pridobivanje različnih gibalnih izkušenj, ki bodo

omogočale varno in učinkovito vključevanje v različne športne dejavnosti. Ob tem ne gre prezreti pomena sprostitev in počitka, ki otrokom omogočajo umirjanje in sprostitev po umskem ali fizičnem naporu. Temeljni namen športne vadbe, predvsem v obdobju otroštva in mladostništva, je, omogočiti, da postane otrok oziroma mladostnik gibalno kompetentna oziroma gibalno izobražena osebnost (Kovač s sod., 2013).

Priporočene vsebine sklopa gibanje

Gibanje za dobro počutje, umirjanje in sprostitev

Gibanje je pomembna protiutež negativnim posledicam današnjega načina življenja, ki se odražajo tako na zdravju kot počutju posameznika. Učence moramo zato naučiti, kdaj, kako in s katerimi dejavnostmi lahko pripomorejo k nevtralizaciji negativnih učinkov in s tem vplivajo na kakovost svojega življenja. Vaje za krepitev in raztezanje vodijo k večji učinkovitosti mišičnega ustroja, vaje za stabilizacijo trupa preprečujejo bolečine v hrbtenici. Različne tehnike sproščanja in dihanja nas učijo, kako sprostiti in umiriti telo in um ter se pripraviti na soočanje z različnimi izzivi. Vaje za čuječnost nam pomagajo, da se bolj zavedamo svojih misli, čustev, telesnih občutkov in namer, kar lahko učencem omogoča boljše razumevanje samega sebe in zunanjega dogajanja. Z jutranjim razgibavanjem vplivamo na pospešeno dihanje in krvni obtok, s tem na boljšo prekrvitev možganov ter boljšo zbranost za učenje in ustvarjanje pri pouku.

Vsebine sklopa *gibanje za dobro počutje, umirjanje in sprostitev* se lahko izvajajo v času pred poukom, med njim ali po njem. Gibanje, sproščanje in umirjanje učitelji **vključujejo v sam pouk oziroma dejavnosti**, izvajajo pa jih lahko tudi kot **minuto za zdravje ali rekreativni odmor**. Čas trajanja dejavnosti je treba ustrezno prilagajati, v dnevno šolsko delo pa naj bodo umeščene glede na potrebe učencev.

Gibanje za boljšo gibalno učinkovitost

Program vadbe naj bo strukturiran v skladu s splošnimi načeli športne vadbe: pripravljalni del (ogrevanje), glavni del in sklepni del (umirjanje). Glavni del vsebuje aerobno vadbo za razvoj vzdržljivosti, vadbo za moč, gibljivost in koordinacijo.

- V prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju (starost učencev od 6 do 9 let) je poudarek na učenju osnovnih gibalnih vzorcev, ki predstavljajo široko podlago za usvajanje raznolikega športnega znanja ter spodbujajo igrivost, gibalno izražanje in ustvarjalnost (hoja, tek, skoki, plezanje, plazenje, lazenje, potiskanje, opiranje, nošenje, visenje, kotaljenje, padanje, vlečenje, meti v različnih okoljih, zadevanje cilja itd.). Dejavnosti naj temeljijo **na igri**.
- V drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju (starost učencev od 10 do 12 let) je poudarek na usvajanju **kompleksnejših in bolj specialnih gibalnih nalog**, ki so sestavni del različnih športov (npr. žogarije, igre z loparji, cirkuške spretnosti, ravnotežne spretnosti, zadevanje tarč, hokejske igre, rolanje, kolesarjenje, borilne igre idr.). Pri tem upoštevamo telesno in gibalno ter intelektualno razvitost vključenih učencev.
- V zadnjem vzgojno-izobraževalnem obdobju (starost učencev od 13 do 15 let) lahko hiter telesni razvoj negativno vpliva na naučene gibalne vzorce, zato je treba vsem učencem omogočiti ustrezne športne izzive, s katerimi jih spodbujamo k varnemu, samostojnemu, odgovornemu in učinkovitemu vključevanju v različne športne dejavnosti, na tem področju

nadarjenim učencem omogočamo nadgradnjo znanja in sposobnosti (individualne in kolektivne športne dejavnosti, npr. igre z žogo, priprava na tekmovanja, raziskovalne naloge, medgeneracijsko povezovanje z gibanjem, pa tudi športno-rekreativne dejavnosti v sodelovanju z lokalno skupnostjo ipd.).

Dejavnosti s predlaganimi vsebinami se lahko izvajajo pred obveznim delom osnovnošolskega programa ali po njem. Namenjene so vsem učencem in ponujajo **redno, dovolj intenzivno in kakovostno strukturirano športno vadbo**.

Korektivna vadba

Korektivna vadba je namenjena učencem, ki potrebujejo prilagojene gibalne spodbude in posebno skrb zaradi gibalnih, učnih, zdravstvenih ali vedenjskih posebnosti. Posebno pozornost je treba nameniti učencem s posebnimi potrebami, tistim, ki zaostajajo na gibalnem in zaznavnem področju, gibalno manj sposobnim, učencem s čezmerno telesno maso in tistim, ki glede na indeks telesne mase – ITM¹³ spadajo v kategorije debelosti¹⁴ (ITM več kot 30,00). Dejavnosti korektivne vadbe so namenjene tudi učencem, ki so bili poškodovani ali imajo kronične ali akutne zdravstvene težave in ustrezne zdravniške napotke. Ti učenci potrebujejo pomoč pri izbiri gibalnih dejavnosti, izvedbi gibalnih nalog, motivaciji in spremljanju napredka.

S ciljno izbranimi vajami in elementarnimi igrami, ki omogočajo prilagajanje pravil in intenzivnosti, učenci pridobivajo vse bolj zavesten nadzor nad svojim telesom. Gibalne dejavnosti so usmerjene v izboljšanje gibalne učinkovitosti posameznika in izpopolnjevanje gibalnega znanja. Posebno pozornost namenimo vajam za skladnost gibanja, vajam za krepitev mišičnih skupin, odgovornih za vzravnano telesno držo in pomembnih za kompenziranje posledic dolgotrajnega sedenja ali enostranskih obremenitev, vajam za krepitev mišic stopalnega loka ter vajam in dejavnostim za izboljšanje gibljivosti ali mišične moči po sanirani poškodbi.

Dlje časa trajajoče (aerobne) športne dejavnosti izboljšujejo vzdržljivost, pomagajo pri zmožnosti vzdrževanja koncentracije in skupaj z vadbo moči zmanjšujejo utrujenost ter izboljšujejo kakovost življenja pri kronično bolnih otrocih in mladostnikih (Bratina s sod., 2014). Z vajami zaupanja, sodelovanja v parih ali skupinah in z nalogami medsebojne pomoči aktiviramo socialno in čustveno področje vadečih.

Korektivna vadba poteka redno, vse šolsko leto, izvaja se pred obveznim delom osnovnošolskega programa, med njim ali po njem.

Ustvarjanje z gibanjem

Z ustvarjalnimi dejavnostmi dopolnjujemo in nadgrajujemo znanje posameznika, kar lahko dosežemo, če učencem omogočimo, da tudi presežejo ustaljene vzorce razmišljanja in ravnanja. V okviru

¹³ Indeks telesne mase – ITM je antropološka mera, ki je definirana kot telesna masa v kilogramih, deljena s kvadratom telesne višine v metrih. Pri primerno prehranjenem odraslem znaša med 18,5 in 24,9; pod 18,4 pomeni podhranjenost, nad 25,0 pa prenehranjenost.

¹⁴ Povečana telesna masa je pri vrednostih indeksa telesne mase (ITM) nad 25, debelost pa nad 30. ITM narašča s starostjo otroka in se razlikuje po spolu (Korošec, A., Gabrijelčič Blenkuš, M., Robnik, M., 2018).

dejavnosti, ustvarjanja z gibanjem učenci rešujejo starosti, sposobnostim in zmožnostim primerne gibalne in prostorske probleme, ki jih pripravijo učitelji ali sošolci. Tudi igre sodelovanja spodbujajo kritično in ustvarjalno razmišljanje učencev ter iskanje učinkovitih rešitev gibalnih in prostorskih problemov za posameznika ali skupino.

Z ustvarjalnim gibom in gibalno improvizacijo učenci izražajo svoja razpoloženja, občutke, misli, mnenja, doživljanje notranjega in zunanjega sveta. Gibe ustvarjajo sami po trenutnem navdihu, jih povezujejo v preproste koreografije in se orientirajo v prostoru. Poleg oblike in kakovosti giba so pomembni tudi njegova sporočilnost, izraznost in proces doživljanja ob nastajanju.

Ustvarjalnost vadečih spodbudimo z dopolnjevanjem ali nadgradnjo že znanih gibalnih struktur (npr. sprememba zaporedja znanih gibov ali korakov, sprememba hitrosti ali glasbenega ritma). Z glasbo lahko določimo trajanje, ritem, tempo in poudarke v gibanju, ki pripomorejo k iskanju notranjih občutij, ali spodbudimo ustvarjalno domišljijo ustvarjalca.

Vadba poteka redno ali strnjeno glede na namen in cilje programa, rezultat je lahko tudi **gibalna pripoved ali predstava na izbrano tematiko** skozi interdisciplinarno zasnovano dejavnost dveh ali celo treh področij.

5.1.2 Hrana in prehranjevanje

Prehrana in način življenja pomembno vplivata na zdravje in počutje posameznika in sta izjemnega družbenega pomena. Nezdrava prehrana in telesna nedejavnost sta med ključnimi dejavniki tveganja za nastanek kroničnih nenalezljivih bolezni, kot so bolezni srca in ožilja, rak, sladkorna bolezen in debelost. Preprečevanje s tem povezanih negativnih trendov je eden izmed pglavitnih ciljev in izzivov številnih mednarodnih in nacionalnih organizacij. Tudi v okviru razširjenega programa osnovne šole je treba cilje in dejavnosti načrtovati tako, da prispevajo k uresničevanju različnih strateških nacionalnih in mednarodnih dokumentov. Dobro sistemsko organizirana prehrana učencev je lahko eden od najbolj učinkovitih in racionalnih načinov za korekcijo nepravilne prehrane. Zakon o šolski prehrani (2013) med drugim določa, da poleg organizirane prehrane v šoli otroci in mladostniki potrebujejo tudi vzgojno-izobraževalne dejavnosti, ki pripomorejo k oblikovanju zdravih prehranjevalnih navad in zdravega načina življenja.

Trženje nezdrave hrane otrokom je eden izmed vzrokov nastanka nezdravih prehranskih vzorcev in naraščanja debelosti, saj nezdrava hrana neredko vsebuje presežke sladkorja, maščob in soli, hkrati pa v njej primanjkuje ključnih hranil. Marketinške strategije manipulirajo z otrokovim razumevanjem prehrane, spreminjajo njihove prehrambne želje in vplivajo na njihovo prehranjevalno in nakupovalno obnašanje. V okviru dejavnosti učenci prepoznavajo in kritično vrednotijo neustrezno trženje nezdravih prehranskih izbir.

Zdrava prehrana je še posebej pomembna v obdobju odraščanja. Zagotavljanje ustreznega psihofizičnega razvoja in pridobivanje zdravih prehranjevalnih navad v tem obdobju pomembno vplivata na izbiro in način prehranjevanja tudi v poznejšem življenjskem obdobju, s tem pa na zdravje v odrasli dobi.

Pri načrtovanju in izvedbi sklopa *hrana in prehranjevanje* priporočamo dejavnosti, ki interdisciplinarno povezujejo različne vsebine sklopa *gibanje in zdravje za dobro telesno in duševno počutje* (npr. vpliv in pomen zdrave prehrane in duševnega zdravja pri uspešnem športniku), lahko pa jih povežemo tudi z

vsebinami drugih dveh področij (npr. kulturo prehranjevanja povežemo s kulturnimi posebnostmi, recepti v tujih jezikih itd.).

Priporočene vsebine sklopa hrana in prehranjevanje

Zdrav in uravnotežen jedilnik

Z zdravo prehrano dobi organizem vse potrebne snovi, da lahko ustrezno raste in se razvija. Če učenec uživa kakovostna živila v primernih količinah in razmerjih, bo imel več energije in bo odpornejši, kar mu bo pomagalo pri varovanju lastnega zdravja. Ustrezno sestavljeni dnevni obroki hrane zadovoljujejo človekove potrebe po hranljivih snoveh in energiji, potrebnih za rast, razvoj in opravljanje življenjskih funkcij.

Z različnimi in preprostimi didaktično premišljenimi, izkušnjskimi dejavnostmi lahko učenci ugotavljajo, koliko so v njihovi prehrani upoštevana priporočila zdrave prehrane in kako.

Živila in izdelki imajo različne oznake, ki se nahajajo na embalaži predpakiranih živil ali na etiketah živil (deklaracije). Razumevanje le-teh učencem omogoča, da so seznanjeni s sestavo, kakovostjo in varnostjo živil, ter prispeva k ravnanju z njimi, kar vodi k preudarni izbiri in nakupovanju živil ter posledično zdravemu prehranjevanju.

Učenci predstavijo svoje razumevanje zdravega in uravnoteženega obroka, razpravljajo in zagovarjajo svoja stališča in mnenja glede ustreznega prehranjevanja, poslušajo pojmovanja svojih vrstnikov o uravnoteženem obroku, primerjajo in analizirajo svoj način prehranjevanja s svojimi vrstniki, poimenujejo hranilne snovi v šolskem jedilniku, analizirajo vsebnost potrebnih snovi in živil v šolskem jedilniku. Prek navedenih primerov dejavnosti ponotranjijo pomen rednih in uravnoteženih obrokov (3 do 5 na dan), ki vključujejo vse skupine živil: zelenjavo, sadje, žita in žitne izdelke, mleko in mlečne izdelke, meso in mesne izdelke ter maščobe in zadovoljujejo potrebe po energijski in hranilni vrednosti prehrane, ki jo potrebuje otrok za svoj razvoj. Posebno pozornost velja nameniti dejavnostim, ki pripomorejo k boljšemu poznavanju označevanja živil, saj tako učence usmerimo k izbiri živil in izdelkov, ki so v skladu s smernicami zdravega prehranjevanja.

V okviru organizirane šolske prehrane učence navajamo k temu, da zdravo prehranjevanje postane sestavni del njihovega načina življenja, in tako dolgoročno vplivamo na oblikovanje ustreznih in zdravih prehranskih navad posameznika.

Kultura prehranjevanja

Za vsak obrok hrane, ne glede na to, kje ga zaužijemo, si moramo vzeti čas, pri tem pa upoštevati bonton oz. kulturno vedenje pri jedi. Z različnimi dejavnostmi lahko v okviru razširjenega programa učencem omogočimo usvajanje ustreznih navad in oblikovanje osnovnih vrednot pri prehranjevanju. Kultura prehranjevanja in s tem povezano primerno vedenje nista le stvar vljudnosti in obzirnosti, temveč pripomoreta k sproščenemu vzdušju in spoštljivejšim odnosom med vrstniki.

Organizirana šolska prehrana in skupno uživanje obrokov v šoli nudita priložnost za obravnavo kulturnega prehranjevanja, kamor spadajo osnovni bonton pri jedi, pravilno sedenje in drža rok, uporaba jedilnega pribora, komunikacija za mizo in pogrinjki za različne priložnosti, kot tudi upoštevanje osnovne higiene pri prehranjevanju. Pri učencih je treba poskrbeti za upoštevanje osnovnih higienskih načel prehranjevanja (umivanje rok, uporaba svojega pribora, ustrezno ravnanje ob kihanju, kašljanju itd.).

Z različnimi dejavnostmi pri učencih razvijamo razumevanje in uporabo kritičnega mišljenja pri spoznavanju in navajanju na upoštevanje kulture prehranjevanja, higienskih načel pri prehranjevanju ter razvijamo odnos do hrane in zavržkov hrane. Dejavnosti je priporočljivo načrtovati in izvajati z metodo izkušenskega učenja, kar pomeni, da učenci z lastno dejavnostjo in neposredno osebno vpletenostjo konkretne učne vsebine in vedenjske vzorce razumejo, prakticirajo ter ponotranjijo za vse življenje.

Različni načini prehranjevanja

Ustrezen način prehranjevanja učencev je skladen z veljavnimi strokovnimi priporočili. Kljub temu pa se pojavlja vse več načinov prehranjevanja (različne diete, prehranska dopolnila, prehranski nadomestki itd.), ki pogosto nimajo ustrezne zdravstvene podlage in so lahko tudi neprimerni in nepriporočljivi predvsem za otroke v obdobju odraščanja. Pomembno je, da le-ti poznajo pozitivne in negativne strani drugačnih načinov prehranjevanja (npr. neprimerna prehrana z izločanjem posameznih skupin živil iz prehrane v času odraščanja idr.).

Različni načini prehranjevanja so lahko povezani tudi s posameznikovo narodnostjo in kulturo. Učenci lahko v okviru šolske prehrane in drugih dejavnosti analizirajo nacionalne jedi na podlagi poznavanja posamezne države. Zelo priporočljivo je tudi, da učenci spoznajo različne načine prehranjevanja svojih sovrstnikov, ko jim predstavljajo svoj način prehranjevanja in različne dejavnike, ki jih je pri konkretnem načinu prehranjevanja treba upoštevati (npr. učenec, ki ima celiakijo, lahko svojim vrstnikom predstavi živila in jedi, ki jih sme in ne sme uživati, predstavi jim embalažo prehranskega izdelka, ki je opremljen z mednarodnim znakom za označevanje živil brez glutena, predstavi tudi jedilnik, ki ga zanj pripravljajo v šolski kuhinji idr.). Raziščejo prehranske navade na šoli in doma, pripravijo predloge izboljšav ...

5.1.3 Varnost, zdravje in dobrobit

Temelj zdravja in zdravega načina življenja se oblikuje v otroštvu in dolgoročno vpliva na poznejše življenje. Ko govorimo o življenjskem okolju, nimamo v mislih le zdravega fizičnega in socialnega okolja, za ohranjanje zdravja je pomembno tudi psihično varno okolje, ki spodbuja optimalen celostni razvoj vsakega posameznika in je zlasti v obdobju odraščanja izjemno pomembno. V strokovni literaturi (prim. NCCA, 2017) zasledimo šest kazalnikov dobrega psihičnega počutja oz. psihičnega blagostanja oz. dobrobiti. Pri posamezniku so to telesna aktivnost, odgovornost, povezanost z drugimi, psihična odpornost, (samo)spoštovanje in samozavedanje. S ponudbo različnih vzgojno-izobraževalnih dejavnosti v razširjenem programu želimo učencem omogočiti razvoj, poglobljanje, uporabo znanja in spretnosti ter izgrajevanje odnosa, stališč in vrednot na tem interdisciplinarnem področju. Učence želimo opolnomočiti za udeležanje zdravega življenjskega sloga, jim omogočiti spoznavanje, razvijanje in ohranjanje zdravega in varnega ravnanja, predvsem pa vplivati na njihovo razumevanje medsebojne povezanosti zdravja in varnosti, tako v fizičnem kot psihološkem pomenu.

5.1.3.1 Varnost

Priporočene vsebine sklopa varnost

Okolje in trajnostni razvoj – Moje zdravo okolje: dom, šola ... ves planet

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj (v nadaljevanju VITR) učence opolnomoči z znanjem, spretnostmi, vrednotami in stališči, ki jim omogočajo razumevanje kompleksnih okoljskih ter drugih problemov naše družbe in odgovorno delovanje za doseganje ciljev trajnostnega razvoja in trajnostnosti. Veščine za trajnostnost so pomembne za spreminjanje našega delovanja v okviru planetarnih zmogljivosti, kar omogoča zagotavljanje potreb vseh živih bitij tega planeta.

Veščine za trajnostnost učenci razvijajo s sodelovanjem v različnih dejavnostih razširjenega programa, povezanih z okoljskimi, družbenimi in gospodarski vsebinami in aktualnimi temami, kot so npr. podnebne spremembe, izguba biotske raznovrstnosti, tveganja okoljskih in naravnih nesreč, trajnostno gospodarjenje z naravnimi viri, energetska učinkovitost, trajnostna potrošnja in proizvodnja ter trajnostna mobilnost. Pri tem je pomembno, da so tovrstne dejavnosti del celostnega pristopa šole k VITR, osredotočene na učenca, zasnovane interdisciplinarno in potekajo kot npr. raziskovalno in izkušensko učenje, delo z viri, terensko delo, eksperimentiranje, simulacije in igre vlog, projektno delo, razprave itd. Pomembno je, da dejavnosti izhajajo iz aktualnih tem in izzivov lokalnega in širšega okolja, kot so na primer raziskava o okoljskem vplivu industrije, kmetijstva, prometa v lokalnem okolju, o ogljičnem odtisu šole ali drugih izbranih objektov, npr. lokalnih kmetij, vpliv dnevnih migracij in prometa na okolje ter možnosti za njihovo izboljšanje v smeri bolj trajnostnih ravnanj – npr. trajnostna mobilnost in razvijanje kulture vedenja v prometu, potrošnja, zmanjšanje količine zavržene hrane, spreminjanje potrošniških navad, različne izmenjevalnice ipd. V okviru trajnostne mobilnosti lahko učenci preučujejo možnosti in prednosti prehoda na trajnostno obliko dnevnih migracij ljudi (npr. na delo, v šolo itd.).

V okviru ozaveščanja za trajnostno mobilnost se v razširjenem programu **učenci usposablajo za vožnjo kolesa in kolesarski izpit v cestnem prometu**.^{15, 16}

Eden izmed ciljev trajnostnega razvoja je tudi poskrbeti za zdravo okolje.

Mnoga človekova ravnanja rušijo ravnovesje v naravi, kar ogroža vsa živa bitja in posledično vpliva na naše zdravje ter pogosto ogroža tudi naše preživetje. Družba potrebuje ozaveščene, razumne, odgovorne in kritične državljane, ki bodo sposobni prepoznati kompleksne probleme v ožjem in širšem okolju ter bodo postali aktivni državljani ter nosilci sprememb. Na področju zdravja učencem omogočamo različne dejavnosti, ki vključujejo:

- soočanje z raznolikimi dejavniki in ravnanji, ki vplivajo na njihovo zdravje v ožjem (dom, šola) in širšem okolju;
- prepoznavanje neustreznega odnosa do sebe in okolja (njihovega lastnega, znotraj družine in v družbi kot celoti) in iskanje priložnosti za ustreznejše delovanje, pri čemer bi moral prevladovati interdisciplinarni pristop k obravnavi vsebin, ki vodi k celoviti skrbi za zdravje in varnost (lastno, celotne človeške populacije in biosfere);

¹⁵ [\[1\] Zakon o voznikih, 55. člen.](#)

¹⁶ [Koncept usposabljanja za vožnjo kolesa in kolesarskega izpita v osnovni šoli.](#)

- spodbujanje h kritičnemu mišljenju, ki ga lahko dosežemo z diskusijsko obravnavo naslednjih vprašanj: kaj vse vpliva na kakovost življenja učenk in učencev, na njihovo zdravje; kakšna je njihova okoljska ozaveščenost in posledično skrb za zdravo domače in šolsko okolje (npr. z vidika nevarnih snovi/materialov, hrupa, svetlobnega onesnaženja, energetske učinkovitosti in trajnostne rabe prostora ipd.); kakšno družino in družbo si želimo in zakaj, kako že in kako lahko še prispevamo k obnavljanju ekosistemov in ohranjanju zdravja celotnega planeta ipd.

Skrb za lastno telesno varnost in varnost drugih pred poškodbami

V okviru te vsebine in v povezavi z drugimi vsebinami področja organiziramo dejavnosti, s katerimi učence v različnih okoliščinah in na različne načine ter primerno njihovi razvojni stopnji vseskozi opozarjamo na temeljna načela varnosti. Načela varnosti bodo tako ponotranjili, da bodo postala vodila njihovega ravnanja doma in v šoli. Gre zlasti za načela, povezana z/s:

- preprečevanjem nezgod in poškodb v šoli, doma, pri različnih opravilih, v prostem času, na počitnicah;
- osnovnimi načeli varnosti v športu, ustreznim ravnanjem pri športnih poškodbah ter športom kot preventivo pred poškodbami;
- ustreznim ravnanjem ob morebitni nesreči doma, v šoli, na cesti, v gorah, na morju ipd. (klicne številke reševalcev, gasilcev, klic na pomoč);
- poznavanjem in nudenjem osnovne prve pomoči in s temeljnimi postopki oživljanja;
- ustreznim ravnanjem ob izrednih razmerah, dogodkih, naravnih nesrečah, nevarnih okoliščinah (poznavanje in razumevanje evakuacijskega načrta, poznavanje poklicev in ustanov, ki nudijo pomoč, pomen dobre telesne pripravljenosti ipd.).

Prva pomoč

Skrb za lastno fizično varnost in varnost drugih pred poškodbami (preventiva) nujno spremlja tudi poznavanje osnov prve pomoči (kurative). Prva pomoč je neposredna in takojšnja zdravstvena oskrba poškodovanega, nenadno obolelega ali zastrupljenega na kraju dogodka, kar je državljanska in moralna dolžnost posameznika. Z dejavnostjo prva pomoč¹⁷ učenci pridobijo znanje nujenja pomoči osebi v primeru blažje ali težje telesne poškodbe (npr. krvavitev, zlom itd.) ali akutnega bolezenskega stanja (npr. srčni zastoj, dušitev itd.), dokler se ne zagotovi zdravniška/strokovna oskrba. Pogosto edino hitra in pravilna prva pomoč reši življenje. Prva pomoč je potrebna tudi pri tistih poškodbah in nenadnih obolenjih, ki neposredno ne ogrožajo življenja, lahko pa povzročijo okužbo ali poznejše zaplete in trajne posledice, če takoj pravilno ne ukrepamo. Načrt nujnega ukrepanja vsebuje pet ključnih točk VODDO (V – varnost, O – odzivnost, DD – dihalna pot in dihanje, O – krvni obtok). Izpostaviti velja potrebo po poznavanju temeljnih postopkov oživljanja, saj je nenaden srčni zastoj z neuspešnim oživljanjem tretji glavni vzrok smrti v industrializiranih državah. Vsebine prve pomoči se kontinuirano ponujajo heterogenim skupinam pred poukom, po njem in med njim. Ker so to kratkotrajne aktivnosti, ki jih že izkušeni posamezniki lahko prenašajo sošolcem, se vanje lahko vključujejo učenci vse šolsko leto.

¹⁷ Pri dejavnosti prva pomoč učitelji lahko uporabijo naslednje vire: Svetina, S. (2016). *Prva pomoč za najmlajše: Priročnik za mentorje prve pomoči v 2. in 3. razredu osnovne šole*. RK; Malič, Ž. (2021). *Osnove prve pomoči – Priročnik za usposabljanje kandidatov za voznike motornih vozil*. RK.; Arhar, N., idr. (2009). *Slikovni priročnik za učenje prve pomoči*. UL in RK. https://www.zf.uni-lj.si/images/raziskovanje/SLIKOVNI_PRIROCNIK_ZA_PP-final_2019_08_08.pdf; Borovnik Lesjak, V., Strnad, M. (2019). *Temeljni postopki oživljanja odraslih z uporabo avtomatskega zunanega defibrilatorja: priročnik za učence, dijake in študente*, Razvojno informacijski center.; Ahčan, U. (2006). *Prva pomoč: priročnik s praktičnimi primeri*. RK.; Strnad, M. (2018). *Priročnik za prve posredovalce*. Slovensko združenje za urgentno medicino.

Kemijska varnost ali življenje in ravnanje z nevarnimi snovmi

V sodobnem svetu nas obkrožajo številne in po svojih lastnostih zelo različne snovi. Mnoge so opredeljene kot nevarne snovi in predstavljajo nevarnost za naše zdravje in okolje. Z nevarnimi in potencialno nevarnimi snovmi si želimo ustrezno, preudarno in varno ravnati, da bi bilo tveganje za naše zdravje in okolje čim manjše – govorimo o kemijski varnosti.

V okviru razširjenega programa učenci ozaveščajo pomen kemijske varnosti, dopolnjujejo svoje znanje ter razvijajo spretnosti za ustrezno prepoznavanje in ravnanje z nevarnimi snovmi, ki vključuje primerno zaščito sebe in okolice ter razvijajo ustrezen odnos do nevarnih in potencialno nevarnih snovi (npr. pesticidi, čistila, detergenti, zdravila). Z različnimi dejavnostmi (npr. didaktične igre, ankete, projektno delo, raziskovanje itd.) učenci prepoznavajo nevarne snovi doma, v šoli, v trgovini, se urijo v ravnanju z nevarnimi snovmi in v uporabi različnih ustreznih zaščitnih sredstev, informirajo in ozaveščajo okolico o potencialnih izpostavitvah nevarnim snovem in s tem povezanimi tveganji (npr. mini kampanje ozaveščanja) ter primerjajo nevarne snovi in njihove učinke na živa bitja. Z vsem naštetim spodbujamo tudi kritično mišljenje in vzgajamo za trajnostni razvoj, da lahko učenci (samo)zagotavljanja kemijske varnosti ponotranjijo ter jo udejanjajo v svojem življenju – zase, za svoje bližnje, človeštvo in naravo.

Biološka varnost

V vsakdanjem življenju pogosto uporabljamo in uživamo številne biotehnološke proizvode, nekateri med njimi so tudi produkti genskega spreminjanja. Biološka varnost se ukvarja s preprečevanjem obsežne izgube biološke integritete, s poudarkom na ekologiji in zdravju ljudi, za zaščito pred škodljivimi dogodki. Sistem biološke varnosti je bil vzpostavljen za zagotovitev koristi in preprečitev nezaželenih posledic napredka moderne biotehnologije. Ključna elementa učinkovitega sistema biološke varnosti so obvezna ocena tveganja vpliva uporabe moderne biotehnologije in njenih produktov na zdravje ljudi, živali in okolje ter uveljavljanje principa previdnostnega pristopa.

Sistem biološke varnosti zajema ravnanje z gensko spremenjenimi organizmi v kmetijstvu in prehrani, pri raziskovanju, v proizvodnji zdravil, ravnanje z biološkimi dejavniki (npr. patogenimi organizmi) ali za človeka in ekosisteme škodljivimi gensko spremenjenimi organizmi ter varovanje ljudi pred izpostavljenostjo potencialno nevarnim biološkim dejavnikom (npr. okuženim s patogenom, bioterorizmu, biološkemu orožju). Gre za poglobljanje in razširjanje ciljev pouka biološke vertikale ter poznavanje procesov v družbi, za kritično presojo in odgovorno sodelovanje posameznice in posameznika v procesih javnega odločanja in prepoznavanja možnih nevarnosti.

V okviru dejavnosti v razširjenem programu lahko učenci npr. določen čas kontinuirano spremljajo in beležijo svoja dejanja in dejanja družine, za katera menijo, da negativno vplivajo na biološko varnost, biotske sisteme (organizme, ekosisteme, biosfero) itd. Razložijo, zakaj ta dejanja vplivajo na lastno okolje in biotske sisteme in kako, ter skušajo poiskati rešitve, s katerimi bi omilili ali preprečili negativne posledice svojih dejanj, dejanj družine ter celotne človeške populacije na okolje (lastno okolje in biosfero).

5.1.3.2 Zdravje in dobrobit

Med sodobnimi opredelitvami zdravja je najbolj znana opredelitev Svetovne zdravstvene organizacije (SZO) iz leta 1948, ki pravi, da je zdravje stanje popolnega telesnega (fizičnega), duševnega (mentalnega) in socialnega blagostanja/ugodja in ne samo stanje odsotnosti bolezni ali betežnosti/nemoči. V začetku devetdesetih let 20. stoletja je SZO v opredelitev vnesla nove prvine v smislu, »da je zdravje večrazsežnostni pojav, v katerem se mora povezovanje posameznika z naravnim in družbenim okoljem obravnavati celostno, in da se mora izraz stanje zamenjati z izrazom dinamično ravnotežje«. Isti vir (SZO, 1984) poudarja, da zdravja ne smemo dojemati kot primarni življenjski cilj, temveč kot vir (sredstvo) za vsakdanje življenje.

Priporočene vsebine sklopa zdravje in dobrobit

Telesno zdravje in dobrobit

Zdrava prehrana, redna telesna dejavnost in skrb za duševno zdravje so ključni dejavniki varovanja in krepitve zdravja. Med odraščanjem zagotavljajo optimalno rast in razvoj, izboljšujejo počutje in delovno storilnost pri odraslih, dolgoročno pa krepijo zdravje, povečujejo kakovost življenja in prispevajo k aktivnemu in zdravemu staranju (Nacionalni program o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje, 2015).

Šola je prostor, kjer učenci preživijo veliko časa, poleg družine eno od ključnih podpornih okolij pri zavedanju lastnega doživljanja in ravnanja. V okviru dejavnosti razširjenega programa osnovne šole učenci krepijo in ohranjajo svoje telesne zmogljivosti skozi zdrav življenjski slog, skrb za redno gibanje, zdravo prehranjevanje, vzpostavljanje in ohranjanje zdravih, kakovostnih odnosov z drugimi (npr. v družini, šoli, z vrstniki). Telesna, duševna in socialna dobrobit so ključne za celostni razvoj učencev. Zato je pomembno, da učencem omogočamo spodbudno učno okolje, v katerem se lahko zdravo celostno razvijajo. Razširjeni program lahko z različnimi dejavnostmi ponuja vsebine, s katerimi skrbimo za ozaveščanje učencev, jih učimo preventivnega ravnanja in spodbujamo k skrbi za lastno zdravje in dobrobit.

Duševno zdravje in dobrobit

Leta 2018 so se v Sloveniji začela sistematična prizadevanja na zdravstvenem, socialnem in izobraževalnem področju, da bi uresničili Resolucijo o nacionalnem programu duševnega zdravja 2018–2028, v kateri je med drugim zapisano: »Dobro duševno zdravje je temelj zdravja nasploh ter posledično socialne, družinske in gospodarske stabilnosti, družbene blaginje ter kakovosti življenja ljudi /.../, saj lahko le duševno zdrav posameznik razvija svoje sposobnosti, se spoprijema s stresom v vsakdanjem življenju, učinkovito in plodno dela ter prispeva v svojo skupnost.« (Resolucija, 2018, str. 1)

»Dobro duševno zdravje pomeni visoko duševno blagostanje in je povezano s pozitivnim delovanjem, ki vključuje ustvarjalno mišljenje, dobre medosebne odnose, duševno odpornost v času stiske (rezilientnost) in dobro fizično zdravje.« (Resolucija, 2018, str. 15)

Razširjeni program je primeren prostor za uresničevanje velikega števila predvidenih ukrepov (neželena vedenja, obvladovanje nasilja itd.), zapisanih v Resoluciji (2018). Je tudi prostor za sistematično skrb za poglobljen razvoj čustvene in socialne pismenosti ter solidarnosti pri učencih.

Duševno dobrobit učenci krepijo z dejavnostmi, ki podpirajo procese samozavedanja, samovrednotenja, samorefleksije, samouravnavanja, razvijajo odgovornosti in skrb za osebno integriteto. Duševno dobrobit krepimo z dejavnostmi, prek katerih si učenci postavljajo osebne in učne cilje, se naučijo uravnavanja čustev, spremljajo lasten napredek, krepijo občutek lastne vrednosti in zaupanja v lastne zmožnosti.

Socialno dobrobit krepimo prek dejavnosti za razvoj veščin komuniciranja, razvoj veščin reševanja konfliktov, za krepitev sočutja in solidarnosti med ljudmi, spodbujanja medvrstniškega, medgeneracijskega in medkulturnega sodelovanja. Dejavnosti za razvoj in krepitev socialne dobrobiti se povezujejo z vsemi dejavnostmi razširjenega programa in se uresničujejo prek ciljev dejavnosti in izbora načina realizacije le-teh.

Pomemben dejavnik zdravja učencev je telesno zdravje in dobrobit, ki jo krepimo s spodbujanjem gibanja, z zmanjševanjem časa, ki ga učenci preživijo sede, z igro na prostem in z ozaveščanjem pomena zdravega življenjskega sloga.

Ključni vzvod za duševno dobrobit učencev ter učiteljev je nenehno zagotavljanje varnega, spodbudnega in vključujočega učnega okolja (Rutar Ilc, 2019), ki naj vključuje pozitivno oddelčno klimo (Krajnc idr., 2019) in ustrezno vodenje razreda v smeri zagotavljanja dobrih odnosov v razredu ter omogočanja učenja samouravnavanja (Peklaj in Pečjak, 2015). Krepi je treba odnosne veščine, veščine vodenja razreda ter socialno in čustveno pismenost učiteljev in učencev, prepoznavati in podpirati učence v stiski in se pravočasno odzivati na neželjeno vedenje nekaterih učencev (Rutar Ilc, 2019).

Kakovostno preživljanje prostega časa

Učenke in učenci se učijo preživljati svoj prosti čas predvsem v družini. Razširjeni program pa jim omogoča prosti čas, ki je strukturiran in vnaprej institucionalno uokvirjen, vendar v veliki meri lahko temelji na interesih učenca. Ko učenci in učenke preživljajo svoj prosti čas z vrstniki, prepoznajo svoje cilje, interese, sposobnosti in osebnostne značilnosti, kar prispeva k oblikovanju njihove identitete, k ustvarjanju socialnega položaja ter zadovoljevanju potreb po pripadnosti in ugledu: v druženju z vrstniki lahko najdejo sebi podobne in drugačne prijatelje, sprejemajo čustveno podporo in zadovoljujejo potrebo po razumevanju z drugimi, potrditvi, vzpostavljanju prijateljskih odnosov ter veččino samouravnavanja, pridobivajo različne informacije, se učijo drug od drugega, ustvarjajo svoj lasten življenjski kontekst in izkustveno preverjajo različne načine za preživljanje prostega časa (prilagojeno po Coleman in Henry, 1991, Zupančič, 2009). Z ozaveščanjem zadovoljstva ob zadovoljevanju socialnih potreb lahko v sodelovanju z učenci zmanjšujemo negativne posledice čezmerne rabe digitalnih tehnologij, kot so npr. socialna odtujenost in tesnoba, občutki osamljenosti in izločenosti ter nizka telesna samopodoba zaradi premalo telesne aktivnosti idr.

Skozi dejavnosti razširjenega programa se ustvarja spodbudno okolje, v katerem učenke in učenci načrtujejo svoj prosti čas. Z boljšim upravljanjem z lastnim časom učenec razvija samoregulacijo učenja.

Preventivno delovanje na področju nasilja in odvisnosti za ustvarjanje varnega in spodbudnega učnega okolja

Najbolj neželeni izidi za učence so gotovo različne oblike vedenja učencev, povezane z različnimi oblikami in stopnjami zasvojenosti, z nasilnim vedenjem, pa tudi šolska neuspešnost, ki lahko vodi tudi do zgodnjega opuščanja šolanja.

Različne oblike in stopnje zasvojenosti

Težavi, ki sta posledica uživanja psihoaktivnih snovi, sta lahko akutna opitost/omamljenost in škodljivo uživanje. Obe se lahko sčasoma razvijeta v sindrom odvisnosti. Preventivni programi obravnavajo problematiko zasvojenosti s kemičnimi snovmi (npr. tobakom, alkoholom in preostalimi psihoaktivnimi substancami) ter vključujejo informiranje o drogah in posledicah njihovega uživanja. Preventivni programi za nekemične zasvojenosti, npr. na področju igranja računalniških igr, igranja iger na srečo, čezmerne uporabe družabnih omrežij, pa temeljijo na oblikovanju družinske e-kulture in e-pravil šole, digitalnega posta (npr. Logout) ter doslednem spodbujanju učenčeve samoregulacije in načrtovanja lastnega prostega časa. V vseh primerih je univerzalen poudarek na spodbujanju zdravega življenjskega sloga učencev in njihovih družin.

Nasilno vedenje

Zdravo in varno okolje je okolje brez nasilja, pa naj gre za dom ali šolo. Najbolj učinkovito ravnanje v zvezi z nasiljem je preventivno delovanje (Rutar Ilc, 2019), pri čemer ne gre le za ozaveščanje o nasilju in preventivne delavnice na to temo, pač pa za oblikovanje kulture dobre skupnosti, ki temelji na zdravih psihosocialnih odnosih ter razvitih odnosnih veščinah ter čustvenih in socialnih veščinah tako učiteljev in učiteljic kot učencev. V ta namen je najbolj učinkovita le usklajena, vsevključujoča strategija preventivnega delovanja na ravni celotne šole, ki prežema kurikularne in zunajkurikularne dejavnosti (prav tam).

Učencem moramo omogočiti, da izkusijo pristope, ki neposredno preprečujejo nasilna dejanja (npr. konstruktivno reševanje sporov in konfliktov, iskanje kompromisov, razvijanje asertivnosti, oblikovanje pozitivne samopodobe, razvijanje emocionalne pismenosti, uživanje v drugem). Z učenci izvajamo različne dejavnosti (delavnice, učenje tehnik, soočanje s primeri itd.) s poudarkom na njihovi aktivni udeležbi v procesu spreminjanja stališč in vedenja, ki naslavlja:

- telesno nasilje (npr. porivanje, suvanje, brcanje, davljenje, prerivanje idr.),
- psihično nasilje (verbalno, npr. žaljenje, zbadanje, posmehovanje, pripombe glede spola, rase, veroizpovedi, širjenje lažnih in zlonamernih govoric, zaničevanje, grožnje, opazke o vidu, telesni masi, bolezenskih stanjih ter neverbalno nasilje, kot so npr. nesramne kretnje, mimika obraza, ignoriranje, sistematično izključevanje, izolacija idr.),
- spletno nasilje (npr. nadlegovanje, ustrahovanje prek spleta, mobilnih telefonov, pošiljanje in objavljane škodljivih, neresničnih in krutih izjav, objavljane občutljivih zasebnih informacij, lažnih informacij idr.),
- spolno nasilje (npr. namigovanje na spolnost in šale s spolno vsebino, otipavanje, opolzke geste in govorjenje idr.),
- materialno nasilje (npr. izsiljevanje, nasilno odvzemanje šolskih potrebščin, denarja, telefona idr.).

5.2 PODROČJE kultura in državljanska vzgoja

Z dejavnostmi na področju *kultura in državljanska vzgoja* pri učencih razvijamo znanje, odnose, vrednote, stališča in veščine, ki se nanašajo na kulturno-umetniško izražanje in ustvarjanje, kulturno, naravno dediščino, tehniško kulturo in dediščino, socialno učenje, kulturo pogovora in medsebojnega strpnega sporazumevanja, šolsko in državljansko kulturo, medkulturni dialog, prostovoljstvo in solidarnost ter sporazumevanje v lastnem in tujih jezikih. Razvijanje sporazumevanja v tujih jezikih (učenje dodatnega jezika) je po eni strani prispevek k razvijanju znanja tujih jezikov, obenem pa krepi učenčevo razumevanje lastne kulture kot tudi drugih kultur ter spodbuja medkulturno sporazumevanje, ki prispeva h kakovostnejšemu sobivanju in medsebojnemu spoštovanju. Pri poučevanju in učenju dodatnega tujega jezika je posebno pomembno spoznanje, da ima učenec eno sporazumevalno zmožnost, ki se z učenjem nadaljnjih jezikov razvija in diferencira. Pri tem si učenec pomaga z obstoječim znanjem jezikov in jezikovnimi izkušnjami. Vsebine jezikovnega pouka se navezujejo na vsebine in dejavnosti, ki se izvajajo v okviru obveznega in razširjenega programa posamezne šole.

Učenci s sodelovanjem v učnih dejavnostih, ki spodbujajo aktivno učenje in pridobivanje izkušenj, razvijajo svoje kulturno-umetniške potencialne, raziskujejo, načrtujejo in predlagajo rešitve za varovanje in ohranjanje kulturne in naravne dediščine ter razvijajo kulturno zavest in pozitiven odnos do nacionalne, evropske in svetovne dediščine. Pridobivajo znanje, veščine in izkušnje o vlogi posameznika v skupnosti v raznoliki globalni družbi, o ustreznih načinih vzpostavljanja odnosov za dobrobit posameznika in skupnosti, sodelovanju in solidarnosti ter o sporazumevanju v maternem in tujih jezikih.

Pozitivne kulturno-umetniške izkušnje in delovanje v dobrobit skupnosti prispevajo k celovitemu razvoju osebnosti vsakega posameznika in življenju v demokratični družbi, ki temelji na znanju, občin kulturnih in civilizacijskih vrednotah, etičnih načelih, ustvarjalnosti, inovativnosti, trajnostnem delovanju in aktivnem demokratičnem državljanstvu. V tem pogledu je pomembno tudi sodelovanje šole z lokalno in širšo skupnostjo.

Cilji področja kultura in državljanska vzgoja

Učenci:

- pridobivajo znanje in spretnosti za razvoj lastnega kulturnega in svetovnega nazora ter oblikujejo pozitiven odnos do nacionalne, evropske in svetovne kulturno-umetniške dediščine ter njenega vključevanja v sodobnost;
- pridobivajo estetske izkušnje ter krepijo in razvijajo zaznavno-doživljajske zmožnosti, ročne spretnosti, interese, predstave, domišljijo, ustvarjalnost in inovativnost;
- z uporabo različnih medijev izražajo svoje zamisli, izkušnje in občutja;
- krepijo in razvijajo pozitivno samopodobo, (samo)spoštovanje, zaupanje in odgovornost do sebe, drugih in okolja;
- se usposabljaajo za aktivno in odgovorno demokratično državljanstvo, za uresničevanje človekovih pravic, miru in pravičnejšega sveta;

- razvijajo znanje, spretnosti in veščine za učinkovito sodelovanje ter sporazumevanje v maternem in tujih jezikih;
- usvajajo strategije o učenju jezikov in razvijajo medkulturno sporazumevalno zmožnost;
- krepijo in razvijajo prosocialno vedenje (npr. empatijo, altruizem, solidarnost, prostovoljstvo);
- oblikujejo in udeležujejo zamisli ter pobude v šolskem, lokalnem in širšem okolju z upoštevanjem načela proaktivnosti.

Sklopi področja kultura in državljanska vzgoja

- kultura, umetnost in dediščina
- kultura sobivanja
- tuji jeziki v razširjenem programu

V nadaljevanju so za vsak sklop navedene *predlagane vsebine*, na podlagi katerih lahko strokovni delavci načrtujejo izvedbo različnih dejavnosti razširjenega programa. Predlagamo čim več interdisciplinarnosti in povezovanja vsebin iz različnih sklopov in tudi področij, s katerimi lahko prispevamo k celostnemu razvoju učencev.

5.2.1 Kultura, umetnost in dediščina

V vsebinskem sklopu *kultura, umetnost in dediščina* spodbujamo radovednost, ustvarjalno izražanje idej, izkušenj in občutij, razvijanje neposredne zaznavno-doživljajske zmožnosti, estetskih izkušenj, želja, predstav, domišljije in inovativnosti. Z vsemi temi dejavnostmi pri učencih razvijamo konstruktivno mišljenje. Spodbujamo tudi pozitiven odnos do kulture in umetnosti, naravne in kulturne dediščine s ciljem aktivnega in kakovostnega preživljanja prostega časa. Dejavnosti učencem omogočajo razumevanje in uživanje v umetniških delih ter izražanje s pomočjo različnih medijev, sprostitev in ugodno počutje, zadovoljevanje njihovih interesov ter močnih področij. Prav tako omogočajo povezovanje kulture in umetnosti tudi z neumetnostnimi področji (npr. z varovanjem okolja, socialnim učenjem, zdravjem, aktivnim načinom življenja, športom ipd.) ter s kulturno in jezikovno raznolikostjo.

Priporočene vsebine sklopa kultura, umetnost in dediščina

Kulturno-umetnostna vzgoja

Kulturno-umetnostna vzgoja posamezniku omogoča sodelovanje na kulturnem področju, razvoj ustvarjalnosti, estetske občutljivosti in inovativnosti. Hkrati prispeva k večji kulturni zavesti in ozaveščanju pomena nacionalne kulturne dediščine in kulturne raznolikosti.

Učenci s kulturno-umetnostnim izražanjem spoznavajo sebe v odnosu do okolja, razvijajo kulturno vedenje in odgovornost ter se pri tem osebno razvijajo. Prek izkušenskega učenja pridobivajo in razvijajo znanje, spretnosti in stališča o kulturi in umetnosti na področjih, ki se lahko medsebojno prepletajo: gledališče (drama, lutke), glasba (pevski zbor, komorne pevske zasedbe, šolski ansambel), ples (sodobni ples, folklor), likovna in uporabne umetnosti/dizajn (arhitektura, moda); fotografske, literarne, filmske in videodejavnosti; radio, glasila in preostale medijske vsebine, s pomočjo katerih lahko razvijamo tudi digitalne veščine.

Šolski pevski zbor (enoglasni, otroški in večglasni, mladinski) je pomembna dejavnost, ki učencem prek kakovostnega množičnega muziciranja nudi poustvarjalno zadoščenje, razvoj višje ravni estetske občutljivosti in odgovornosti do umetnosti in kulture, krepi osebnostno identiteto in pozitivno družbeno identifikacijo ter vpliva na boljše psihično počutje pevcev in poslušalcev. Šolski zbor veliko prispeva k razvoju šole kot kulturnega središča in njenemu povezovanju s kulturnim in z družbenim okoljem.

Naravna dediščina in varovanje okolja

Naravna dediščina predstavlja zavestno oziroma namensko oblikovano človekovo naravno okolje kot tudi t. i. kulturno krajino, ki povezuje naravno okolje z vsemi živimi bitji s človekom, ki v njem deluje in ustvarja. Obsega življenjske prostore živalskih in rastlinskih vrst, predvsem ogroženih, naravne pojave, fiziografske in geološke enote ter naravne prostore, v katere posega človek s kulturo. Dejavnosti pri učencih spodbujajo navdušenje nad naravo, omogočajo ozaveščanje posledic posega človeka v naravno okolje, prepoznavanje in reševanje problemov, dajanje in uresničevanje pobud v šolskem, lokalnem ali širšem okolju, ustvarjanje notranjega in zunanjega šolskega prostora; razumevanje povezanosti naravne in kulturne dediščine.

Tehniška kultura in dediščina

Dejavnosti, povezane s tehniško kulturo in dediščino, učencem omogočajo spoznavanje in raziskovanje kulturne dediščine (npr. tradicionalnih obrti, povezovanje z lokalnim okoljem), razvijanje ročnih spretnosti, odkrivanje, spoznavanje in raziskovanje preprostih tehniških in tehnoloških problemov, s katerimi povezujejo naravoslovno ter tehniško znanje s prakso. Tehniška dediščina se tako povezuje s sodobno tehniko in tehnologijami. Predlagane dejavnosti se lahko nanašajo na modelarstvo, elektroniko in robotiko, fotografijo, obrtništvo, konstruktorstvo, 3D-modeliranje, obdelavo in povezavo tradicionalnih, sodobnih in odsluženih gradiv.

5.2.2 Kultura sobivanja

Človek je družbeno bitje, čigar osnovna življenjska potreba je sodelovanje. *Kultura sobivanja* temelji na konstruktivnem sodelovanju med raznolikimi posamezniki, ki so kot avtonomne osebnosti spoštovani, slišani in sprejeti in ki imajo v družbi možnosti soodločanja, participacije in delovanja v skupno dobro.

Učenci z dejavnostmi vsebinskega sklopa *kultura sobivanja* pridobivajo znanje, razvijajo odnose, vrednote, stališča in veščine, ki so ključnega pomena za njihovo kakovostno življenje, hkrati pa so temelj za aktivno in odgovorno demokratično delovanje v šolskem, lokalnem in širšem družbenem okolju. Poznavanje samega sebe, opremljenost z znanjem in veščinami strpne komunikacije, nenasilnega reševanja konfliktov, sodelovanja, spoštovanja in sprejemanja raznolikosti, vključevanja in izvajanja dejavnosti v skupno dobro so temelj blagostanja tako učenca kot skupnosti, v kateri živi in deluje.

Dejavnosti učencem omogočajo sodelovanje, kritično razumevanje sebe in sveta, poznavanje, razumevanje in udejanjanje otrokovih in človekovih pravic, prostovoljstvo in solidarnost, izražanje stališč in razumevanje različnih pogledov ter mnenj, prevzemanje odgovornosti in dolžnosti ter aktivno vlogo pri reševanju problemov, ustvarjanju zaupanja in sklepanju kompromisov. Pri tem je pomembno

upoštevati jezikovne, komunikacijske, večjezične in medkulturne raznolikosti na šoli in v okolju, zato je sestavni del vsebinskega sklopa tudi učenje o jezikih, večjezičnosti, kulturah, narodih in običajih, kar je pomembno tudi za preseganje predsodkov in stereotipov ter vzpostavljanje strpnosti in medkulturnega dialoga.

Priporočene vsebine sklopa kultura sobivanja

Socialno učenje

Socialno učenje vključuje znanje in veščine, ki učence opolnomočijo, da se učinkovito in konstruktivno vključujejo v družbeno okolje. S tem uspešno zadovoljujejo svoje temeljne psihosocialne potrebe, izražajo interese in stališča, razvijajo potencialne in upoštevajo potrebe drugih. Učence vključujemo v dejavnosti, ki omogočajo prepoznavanje, spoznavanje, razumevanje in usmerjanje sebe v odnosu do drugih ljudi, v medosebnih interakcijah in v različnih družbenih kontekstih (revščina, bogastvo, vojna, verovanje itd.). Socialno učenje poteka v varnem in spodbudnem učnem okolju, v vsakodnevnih učnih situacijah ali sistematično v dejavnostih, zasnovanih v ta namen (npr. prostovoljstvo). Poudarek naj bo na socialno-čustvenem opismenjevanju, s katerim učencem omogočamo situacije/dejavnosti za samouravnavanje svojih čustev in mišljenja (npr. za izražanje čustev, razvijanja empatije, samozaupanja, samospoštovanja in odgovornosti, potencialov, obvladovanja stresa, zavedanja lastnih predsodkov in stereotipov ter načinov njihovega preseganja). Učence vključujemo v različne interakcije, ki jim omogočajo neposredno pridobivanje izkušenj, zavedanje svojih zmožnosti, prepoznavanje močnih področij, sprejemanje odločitev, samoiniciativnost, premagovanje ovir, soočanje s težavami, reševanje konfliktov ipd. Vključenost vseh učencev pozitivno vpliva na razumevanje različnih družbenih kontekstov, ob tem se krepi pripadnost različnim skupnostim (npr. razredna, šolska, lokalna ipd.) in družbena odgovornost.

Kultura pogovora

Kultura pogovora je ena od ključnih socialnih veščin, za katero si je treba prizadevati na vseh ravneh (zgled učitelja) in ob vseh priložnostih v šoli. Pri tem je nujno ustvariti zaupno, spoštljivo in spodbudno ozračje. Kultura pogovora in spretnost strpnega medsebojnega sporazumevanja učencem omogoča razvijanje znanja in veščin strpne verbalne in neverbalne komunikacije pri vseh vrstah pogovorov v šoli, ožjem in širšem okolju, na spletnih in socialnih omrežjih. Dejavnosti učencem omogočajo različne izkušnje kakovostnega pogovora (z upoštevanjem spoštljivosti, zaupnosti, čuječnosti), prevzemanje odgovornosti v neposredni in spletni komunikaciji, uporabo veščin aktivnega poslušanja in načinov ustreznega odzivanja v različnih družbenih kontekstih (npr. razvoja samostojnega, koherentnega, kritičnega oblikovanja in izražanja utemeljenih stališč, kritičnega sprejemanja stališč drugih, suverenega nastopa, rahljanje predsodkov/stereotipov, pogovor o kočljivih, perečih in intimnih temah ipd.) Znotraj dejavnosti kulture pogovora lahko učenci razvijajo veščine nastopanja in retorično-argumentativne zmožnosti.

Mnoge dejavnosti razširjenega programa iz področij, sklopov in vsebin ponujajo številne vsebinske možnosti za razvijanje kulture pogovora (npr. šport – navijanje, preventivno delovanje na področju nasilja in odvisnosti za zagotavljanje varnega in spodbudnega učnega okolja, posebnosti različnih kulturnih in jezikovnih področij, varnost in kultura komunikacije na spletu itd.).

Od šolske k državljski kulturi

Aktivno sodelovanje v različnih skupinah, skupnosti učencev šole in šolskem parlamentu učencem omogoča izkušensko učenje soodločanja in participacije pri demokratičnem sprejemanju skupnih odločitev. Učenci se tako učijo prevzemati vloge in odgovornosti, ki jih ima posameznik v šolski, lokalni, nacionalni in evropski ter globalni skupnosti. Učijo se o temeljnih načelih demokratične politične ureditve, pravni in socialni državi ter pomenu varovanja temeljnih človekovih pravic in svoboščin. Pri oblikovanju skupnih odločitev se učijo upoštevati vsakega posameznika, oblikovati konsenz in sprejemati odgovornosti za dobrobit skupnosti. Učenci se učijo diskusije in argumentiranega razpravljanja. Vključujejo se v reševanje aktualnih šolskih in širših družbenih problemov, npr. sodelujejo pri organizaciji in izvedbi dobrodelnih in solidarnostnih akcij v šoli ali zunaj nje, oblikovanju pravil šolskega reda, vzgojnega načrta, vrstniški mediaciji, naslavlajo predloge za spremembe v lokalni skupnosti ipd.

Medkulturni dialog

Šola je prostor, kjer se srečujejo posamezniki z različnimi identitetami (jezikovnimi, etničnimi, narodnostnimi, kulturnimi navadami in običaji). Ključnega pomena je vzpostavljanje varnega in spodbudnega učnega okolja, v katerem se lahko učenci učijo o številnih etničnih, jezikovnih, socialnih in kulturnih skupinah in prepoznavajo ter cenijo prispevek vsake od teh skupin k družbi. S spoznavanjem in raziskovanjem drugih kultur, civilizacij in tradicij v svoji šoli in/ali okolju spodbujajo razumevanje lastne kulture, kulturne in naravne dediščine. Pomembno je razvijanje veščin kulture medsebojnega sporazumevanja v lastnem in tujem jeziku. Veščine medkulturnega dialoga vodijo k preprečevanju nestrpnosti, neenakosti med posamezniki in k odpravljanju predsodkov ter omogočajo vključevanje posameznika v globalno družbo. Dejavnosti se izvajajo v skladu z večkulturnostjo na šoli, v sodelovanju z učenci, njihovimi starši in lokalnim okoljem, z vključevanjem maternih jezikov in kultur učencev (npr. ob šolskih prireditvah, v šolskem glasilu, na razstavah, v literaturi itd.).

Izhodišča za dejavnosti so opredeljena v dokumentih: Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole, 2012; Smernice za vključevanje otrok in mladostnikov z začasno zaščito v vzgojno-izobraževalne zavode, 2022; Predlog programa dela z otroki priseljenci za področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja, 2018.

Prostovoljstvo

Prostovoljstvo je vzgoja za solidarnost v praksi, ki presega kognitivno učenje, saj vključuje družbeni in čustveni razvoj vseh vključenih. Spodbuja povezanost med ljudmi vseh starosti in omogoča izkustveno učenje odgovornosti. Razvija sočutje in občutljivost za potrebe ljudi, krepi občutek smisla in empatijo. Pri učencih spodbuja lastno iniciativnost za delovanje na področjih, ki jih zanimajo. Zato je solidarnost kot vrednoto treba krepiti z usmerjanjem vseh učencev k prostovoljstvu in ob tem prostovoljcem zagotavljati mentorsko podporo. Prostovoljstvo in znotraj tega razvijanje empatije, altruizma, solidarnosti kot pomemben način aktivacije učencev krepimo z dejavnostmi, ki povezujejo različne deležnike v skupnosti za izvedbo skupnih solidarnih, humanitarnih, prostovoljskih dejavnosti, projektov in akcij, usmerjenih v pomoč otrokom, ljudem, živalim, okolju in širši skupnosti.

5.2.3 Tuji jeziki v razširjenem programu

Razvijanje sporazumevalne zmožnosti v drugem tujem jeziku v okviru posameznikove ali družbene večjezičnosti spodbuja jezikovno ozaveščenost učenca ter krepí njegovo medkulturno sporazumevanje, kar omogoča kakovostnejše sobivanje, medsebojno spoštovanje in medkulturni dialog.

Pri dejavnostih tujega jezika je poudarek na sporazumevalnih in učnih strategijah ter medjezikovni in medkulturni ozaveščenosti. Pri učenju drugega tujega jezika izhajamo iz usvojenega znanja maternega jezika in prvega tujega jezika. Tako postopoma širimo učenčev jezikovni repertoar in krepimo njegove strategije učenja jezikov. Dejavnosti tujega jezika učenca sistematično in postopoma usposabljaajo za osnovno sporazumevanje s tujimi govorci v vsakdanjih okoliščinah. Poučevanje in učenje drugega tujega jezika temelji na komunikacijskem pristopu, ki je osredinjen na učenca in je dejavnostno ter zmožnostno naravnan. Učenec razvija lastno sporazumevalno jezikovno zmožnost z izvajanjem sprejemniških, tvorbnih, interaktivnih in posredovalnih dejavnosti in strategij.

Pri *sprejemanju* besedil učenec razvija zmožnost slušnega in bralnega razumevanja. Vhodna besedila so na začetni stopnji zelo preprosta in prilagojena. Na stopnji nadaljevalnega učenja pa so besedila nekoliko zahtevnejša, daljša in izvirna.

Pri *tvorbnih* dejavnostih učenec tvori zelo preprosta pisna in govorjena besedila, v katerih predstavi osebe, opiše osebo, predmet, žival, kraj pojav in preoblikuje dano besedilo.

Pri *interakciji* učenec vključuje sprejemniške kot tudi tvorne dejavnosti. Interaktivne dejavnosti so po navadi neposredni pogovori, pri katerih učenec prevzame različne sporazumevalne položaje (vloga prejemnika in posrednika). Pri dejavnostih interakcije učenec razvija predvsem sodelovalne veščine in strpno komuniciranje.

V učnih skupinah v drugem vzgojno-izobraževalnem obdobju, če gre za *začetno učenje*, so v ospredju sprejemniške in interaktivne dejavnosti, medtem ko so tvorbe dejavnosti omejene na tvorjenje preprostega besedila na podlagi vzorca ali kratkega opisa. Pisanje je omejeno na zapis posameznih preprostih besednih zvez in stavkov, pri katerih dopuščamo pogoste pravopisne in druge jezikovne napake. Pomembno je, da je sporočilni namen dosežen.

V učnih skupinah v tretjem vzgojno-izobraževalnem obdobju, če gre za *nadaljevalno učenje*, učenec sprejema in tvori nekoliko daljša in zahtevnejša besedila v tujem jeziku.

Pomembno je, da učenec ohranja motivacijo za učenje drugega tujega jezika, zato naj učitelj dopušča in spodbuja ustvarjalnost učencev v okviru projektne dela, ki vključuje priložnosti za samostojno učenje in sodelovalno učenje, ustvarjanje v skupini, kritično mišljenje in strpno komuniciranje oziroma razvijanje socialno-komunikacijskih spretnosti (spretnost sodelovanja in upoštevanje drugih). Projektno delo nudi učencu možnost za razvoj lastnih interesov in močnih ter šibkih področij.

Jezikovne dejavnosti v razširjenem programu se povezujejo z vsebinami in dejavnostmi iz obveznega ter razširjenega programa po izboru posamezne šole.

Učitelj skupaj z učenci izbira ustrezne vsebine tujega jezika, ki so v sozvočju z učenčevim miselnim in čustvenim razvojem ter njegovimi področji zanimanja.

Predlagani tematski sklopi oz. vsebine se navezujejo na SEJO (Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje, 2011) in so povezljivi z vsebinami drugih predmetov v obveznem programu osnovne šole in dejavnostmi v razširjenem programu:

Jaz in moj svet: Predstavitev sebe in drugih (videz, značaj, interesi, načrti), moj dom (moj prostor, moja družina), moji prijatelji, hišni ljubljenci, vsakodnevna opravila, prostočasne dejavnosti, slavlja itd.).

Moje ožje okolje: Ulica, vas, mesto, javne službe, gozd, rastline, živali, predstavitev šole, šolski predmeti, šolski red, nakupovanje, družbeni dogovori in konvencije, naslavljanje, pozdravljanje.

Moje širše okolje: Prebivalci in jeziki, potovanja, stiki s tujci.

Stiki med kulturami: Medkulturna izmenjava (vsebinsko sodelovanje pri mednarodnih projektih, medsebojno spoznavanje, sprejem gosta in pogostitev, predstavitev, odnos do pripadnikov tuje narodnosti, vrednot tuje tradicije in kulture).

Za uspešno in učinkovito učenje dodatnega jezika sta pomembna količina in kontinuiteta jezikovnega vnosa. Zato je priporočljivo, da se učenec vključi v dejavnosti tujega jezika neprekinjeno znotraj vzgojno-izobraževalnega obdobja. Šola ponudi učencem drugega in tretjega vzgojno-izobraževalnega obdobja tuji jezik iz nabora, ki je določen za obvezni izbirni predmet v 7., 8. in 9. razredu (angleščina, francoščina, hrvaščina, italijanščina, kitajščina, latinščina, madžarščina, nemščina, ruščina, srbsčina, španščina).

5.3 PODROČJE učenje učenja

Področje predstavlja odziv na potrebe celostnega razvoja učencev, še posebej na njihove interese in motivacijske značilnosti.

Dejavnosti področja *učenje učenja* učencem omogočajo usvajanje novega znanja, boljše razumevanje, dopolnjevanje, nadgradnjo, poglobljanje ali razširjanje že usvojenega znanja in veščin (kot nadgradnja obveznega programa) ter razvijanje novih v skladu s sposobnostmi in interesi posameznika. Dejavnosti spodbujajo razvoj inkluzivne šole, saj predstavljajo podporo učencem pri samoprepoznavanju močnih področij in interesov ter pri izbiri in oblikovanju osebnih ciljev na področju učenja, ki jim omogočajo lažjo izbiro nadaljnje izobraževalne in poklicne poti oz. podpirajo njihovo karierno orientacijo.

Področje je usmerjeno v podporo samostojnemu in medvrstniškemu učenju, razvijanju interesov in talentov učencev, nudenju podpore učencem z učnimi težavami in primanjkljaji, pripravi na tekmovanja, učenju in inovativnemu reševanju problemov z raziskovanjem ter s pomočjo znanja s področja računalništva in informatike ter tehnologije.

Za razvijanja kakovostnih odnosov za delo v skupini vrstnikov se učenci vključujejo v šolsko skupnost, kjer prevzemajo vloge aktivnega državljanstva (proaktivno prispevanje k ustvarjanju pravičnejšega, mirnega, strpnega, vključujočega, varnega in trajnostnega sveta).

Področje učenje učenja spodbuja priložnosti učenja skozi igro, ki omogoča usvajanje znanja in veščin tudi na najvišjih taksonomskih ravneh kot tudi priložnosti medgeneracijskega in mednarodnega sodelovanja.

Cilji področja učenje učenja

Učenci:

- spoznavajo strategije učenja in razvijajo sposobnosti samostojnega in/ali sodelovalnega učenja ter vrednotenja le-tega, za uspešno opravljanje učnih nalog;
- odpravljajo vrzeli v znanju in poglobljajo že pridobljeno znanje;
- razvijajo znanje in veščine za raziskovalno delo in tekmovanja;
- razvijajo motivacijo za branje, bralno kulturo in bralno pismenost;
- razvijajo inovativnost in uporabo različnih tehnologij;
- razvijajo sposobnost reševanja problemov s pomočjo znanja s področja računalništva in informatike;
- odkrivajo in razvijajo osebne interese in talente;
- se izražajo in učijo skozi igro ter načrtujejo;
- razvijajo veščine načrtovanja in organiziranja nestrukturiranega prostega časa;
- razvijajo občutljivost za zaznavanje aktualnih problemov šole in okolja šole ter sposobnosti reševanja le-teh z medvrstniškim in medgeneracijskim sodelovanjem;
- razvijajo veščine komuniciranja in medijske pismenosti na šolski, lokalni, nacionalni in mednarodni ravni;
- razvijajo lastne interese, spoznavajo sebe in svoje sposobnosti (močna področja), postavljajo temelje nadaljnega kariernega razvoja.

Sklopi področja učenje učenja

- samostojno in sodelovalno učenje
- igra in samostojno načrtovanje prostega časa
- medvrstniško, medgeneracijsko in mednarodno sodelovanje

5.3.1 Samostojno in sodelovalno učenje

Sklop *samostojno in sodelovalno učenje* je namenjen širjenju in poglobljanju znanja, utrjevanju strategij in veščin za uspešno učenje, razvijanju učnih navad, razvijanju zmožnosti samouravnavanja procesov učenja in prevzemanja odgovornosti za procese učenja in dosežke.

Samostojno učenje je ena izmed oblik učenja, ki učencem omogoča samouravnavanje procesa učenja, prevzemanje odgovornosti ter sprejemanje pomembnih odločitev o lastnem učenju. V procesu samostojnega učenja je učenec aktiven iskalec, raziskovalec in zbiralec informacij, kar mu omogoča tudi učenje učenja.

Sodelovalno učenje je učinkovita strategija za izboljšanje dosežkov učencev, poleg tega ponuja še veliko priložnosti za krepitev motivacije, socialne povezanosti in kognitivnega razvoja. Pri sodelovalnem učenju učenci delajo, odkrivajo in razpravljajo ter se učijo drug z drugim ter drug od drugega.

Dejavnosti so namenjene razvoju odgovornosti za lastno učenje in za proces učenja v skupini, razvoju veščine sodelovanja, komunikacije, kritičnega mišljenja in ustvarjalnosti, potrebne za vseživljenjsko učenje. Prav tako dejavnosti krepijo solidarnost, medsebojno pomoč, strpnost in prijateljstvo.

Vsebine sklopa samostojno in sodelovalno učenje

Učenje za uspešno opravljanje učnih nalog

Namen dejavnosti je zagotavljanje ustreznega fizičnega, socialnega in didaktičnega okolja za navajanje učencev na samostojno in skupinsko/sodelovalno opravljanje različnih učnih aktivnosti, ki so povezane s procesi didaktične igre in s procesi učenja pri pouku ali zunaj njega. Učencem so zagotovljeni pogoji (prostor, čas, pripomočki, tutorstvo itd.) za opravljanje različnih učnih nalog. Pri razvijanju kakovostnega in samostojnega opravljanja učnih obveznosti je učencem nudena strokovna podpora pri njihovi samostojni pripravi na učenje, pri razvijanju procesov in strategij učenja, pri povezovanju, utrjevanju in poglobljanju znanja idr. Učenci lahko svoje učne naloge zbirajo in svoj potek učenja dokumentirajo z vodenjem mape svojih dosežkov ali z drugimi oblikami oz. orodji za spremljanje in uravnavanje učenja. Učijo se tehnik načrtovanja, različnih strategij učenja in spremljanja svojega procesa in rezultatov učenja. Analizirajo svoje obstoječe načine dela in spoznavajo ter prakticirajo nove strategije učenja.

Dodatna podpora in pomoč učencem pri učenju

Namen dejavnosti je.

- odkrivanje in prepoznavanje učenčevih težav pri učenju;
- iskanje veščin in strategij za premagovanje ovir pri učenju ob upoštevanju močnih področij;
- odpravljanje vrzeli v znanju, tudi zaradi morebitne daljše odsotnosti učenca;

- nudenje podpore po kontinuumu pomoči, ob upoštevanju narave in specifičnosti učnih težav;¹⁸
- vključevanje učenca v pripravo individualiziranega delovnega načrta učenja in pomoči;¹⁹
- odkrivanje in prepoznavanje ter podpiranje učenčevih močnih področij ter talentov;²⁰
- vključevanje nadarjenega učenca v pripravo individualnega načrta in mape dosežkov;
- nudenje individualne in/ali skupinske pomoči učencem, ki imajo težave in primanjkljaje pri učenju, kot tudi učencem, ki presegajo predpisane učne standarde.

V okviru razširjenega programa je pri delu z *učenci z učnimi težavami* treba izhajati tako iz načel razširjenega programa kot tudi iz temeljnih načel pomoči učencem z učnimi težavami. Prilagajati je treba metode in oblike dela, ki so značilne za posamezno skupino učnih težav v skladu s Konceptom kontinuumu pomoči učencem z učnimi težavami (prav tam). Za delo učenci z učnimi težavami je primerno individualno delo, delo v paru, delo v manjših in večjih homogenih ali heterogenih skupinah. Delo v manjših skupinah omogoča izvajanje sodelovalnega učenja, kar je zelo učinkovita oblika dela z učenci z učnimi težavami.

S ciljem razvoja *učenčevih močnih področij, talentov ali nadarjenosti šola* učencem ponudi dejavnosti, ki ustrezajo njihovim najrazličnejšim interesom in potrebam, s katerimi lahko nadgrajujejo in/ali širijo znanje in veščine. Strokovni delavci načrtujejo podporo in usmerjanje učenca v razvoju njegovih močnih področij, mu pomagajo pri vodenju mape dosežkov ter ga vključijo pri oblikovanju ciljev in izboru načina dela pri izbranih dejavnostih. Šola ponudi učencem projektno učno delo skozi različne interdisciplinarne timske projekte.

Učenje z raziskovanjem in reševanje problemov

Za znanje je pomembno razumevanje, do česar pa učenec najbolj zanesljivo pride, ko se uči z raziskovanjem. V te dejavnosti uvrščamo izvajanje raziskovalnih in projektnih aktivnosti, pripravo raziskovalnih nalog, sodelovanje z različnimi raziskovalnimi institucijami, poglobljanje konceptualnega znanja, odkrivanje zakonitosti in novih spoznanj, razvijanje raziskovalnih veščin, kot so postavljanje raziskovalnih vprašanj in hipotez, določanje spremenljivk, načrtovanje raziskave, kritično vrednotenje rezultatov, reševanje odprtih avtentičnih problemov, razvijanje sodelovalnih in komunikacijskih veščin, kritičnega mišljenja (ki vključuje višje miselne procese in veščine primerjanja, razvrščanja, sklepanja, presojanja, napovedovanja, argumentiranja in vrednotenja) ter drugih veščin, pomembnih za življenje v šoli in zunaj nje. Na začetku šolanja sta za razvoj raziskovalnih veščin pomembna predvsem prosta in usmerjena igra, ki sta v vlogi avtentičnega učenja z raziskovanjem in učenca usmerita k raziskovanju resničnega sveta (npr. igra z raziskovanjem kot npr. iskanje žuželk na travniku, iskanje skupnih zakonitosti, razvrščanje, oblikovanje slikovne zbirke).

¹⁸ Šola organizira dejavnosti za učence, ki potrebujejo pomoč pri učenju v skladu s Konceptom dela Učne težave v osnovni šoli (Zavod RS za šolstvo, 2008).

¹⁹ Košnik, P., Plavčak, D., Vovk - Ornik, N., Pulec Lah, S., Mohar, M. (2023). *Individualizirani program – Priročnik za kakovostno pripravo in evalvacijo individualiziranega programa za otroke s posebnimi potrebami*. ZRSŠ.

²⁰ Šola organizira dejavnosti za učence, ki pri posameznih predmetih presegajo določene standarde znanja v skladu s Konceptom odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci devetletne osnovne šole (Zavod RS za šolstvo, 1999).

Priprava na tekmovanja

Priprava na tekmovanja je pomemben del razširjenega programa, s pomočjo katere je učencem omogočeno:

- poglobljanje razumevanja konceptov in poglobljeno spoznavanje ter širjenje znanja na različnih področjih;
- samostojno in sodelovalno poglobljanje znanja z uporabo različnih virov;
- odkrivanje in spodbujanje nadarjenih učencev, ki imajo posebne interese za posamezna področja;
- primerjanje lastnega znanja z znanjem drugih učencev itd.

Spodbujanje branja in razvoj bralne pismenosti

Bralna pismenost je stalno razvijajoča se zmožnost posameznika za razumevanje, kritično vrednotenje in uporabo pisnih informacij. Kot zmožnost in družbena praksa se razvija vse življenje v različnih okoliščinah in na različnih področjih ter prežema vse človekove dejavnosti. Vključuje razvite bralne veščine, (kritično) razumevanje prebranega *in bralno kulturo* (pojmovanje branja kot vrednote in motiviranost za branje). Bralna pismenost in bralna kultura sta osnovi za razvijanje drugih specifičnih pismenosti, na primer naravoslovne pismenosti, medijske pismenosti, digitalne pismenosti itd., ki so ključne za razvijanje posameznikovih sposobnosti ter njegovo uspešno vključevanje v družbo (Nacionalna strategija za razvoj bralne pismenosti za obdobje 2019–2030).

V okviru razširjenega programa izvajamo dejavnosti za spodbujanje branja in razvijanje kulture branja. Ustvarjamo prijetno bralno okolje in dejavnosti načrtujemo skupaj z učenci ter tako povečamo motivacijo za branje. Učenci lahko izbirajo temo (prilagojeno interesom posameznega učenca, spolu in starosti), prostor (knjižnica, branje v naravi, v kotičkih, na hodniku itd.), oblike (tiho branje, branje v paru ali skupinah, debate in pogovori o prebranem), uporabljajo raznovrstno gradivo (tiskano in digitalno). Učenci berejo, poslušajo, govorijo in pišejo, poustvarjajo itd. o prebranem.

S pomočjo uporabe različnih bralnih učnih strategij učenci preverjajo razumevanje prebranega, besedila kritično vrednotijo in povezujejo z že znanim. Tako lahko delo z besedilom povežemo močna področja učencev, npr. likovno, literarno, glasbeno, plesno, gledališko, filmsko, radijsko poustvarjanje prebranega besedila.

Vseživljenjsko učenje, osebni in socialni razvoj ter karierna orientacija

Karierna orientacija v osnovni šoli temelji na spodbujanju in podpori celostnega osebnostnega in socialnega razvoja učenca, ki mu v skladu z njegovimi razvojnimi značilnostmi, zmožnostmi, interesi in cilji omogoča čim bolj ozaveščeno izbiro izobraževalne in poklicne poti oz. gradnjo osebne kariere. Prva leta šolanja temeljijo na prepoznavanju in spodbujanju učenčevih interesov in se v nadaljnjih letih šolanja nadaljujejo s sistematičnim spodbujanjem samoprepoznavanja poklicnih interesov učencev.

V okviru razširjenega programa se izvajajo dejavnosti, ki prispevajo k spoznavanju in razvijanju osebnostnih in socialnih značilnosti učencev, prepoznavanju lastnih močnih in šibkih potencialov, učnih področij, posebnih talentov in morebitnih ovir za doseganje ciljev. Učenci raziskujejo lastne interese, življenjske in poklicne cilje, obstoječe in perspektivne poklice in delovna okolja, vzgojno-izobraževalne

programe in šolske sisteme ter razvijajo zmožnosti za samostojno raziskovanje možnih izobraževalnih in poklicnih poti.

Reševanje problemov s pomočjo znanja s področja računalništva in informatike

Namen dejavnosti je razvijanje veščin in pristopov, s pomočjo katerih lahko učinkovito rešujemo probleme, pri čemer je del rešitve tudi algoritem, ki ga lahko izvede računalnik ali človek. Gre za razvijanje tako imenovanega računalniškega mišljenja. Aktivna uporaba digitalnih naprav za namene reševanja problemov, izdelavo raziskovalnih nalog ali pridobivanje temeljnih znanj računalništva in informatike pomeni aktivni miselni angažma učencev, ki samostojno konstruirajo in oblikujejo lastno znanje. V tem procesu otrok nadzoruje in uporablja digitalno napravo in ne obratno, kot lahko to zasledimo pri nekritični rabi naprav, kjer lahko uporabniki hitro izgubijo občutek za čas.

Tehnologija in inovativnost

Dejavnost razvija sposobnost uporabe obstoječih tehnologij v delovnem, učnem in življenjskem okolju, pozitivno naravnost do inovacij in tehnološkega napredka, soočanje s hitro spreminjajočimi se tehnologijami in sprejemanje izzivov na področju uporabe in razvijanja tehnologij, konstrukcije in obdelave gradiv (les, papir, umetne snovi), kjer gre za razumevanje delovanja tehničnih naprav in strojev, konstruktorstva, poglobljanje razumevanja delovanja sklopov in sistemov, konstruiranje gibajočih se modelov iz vsakdanjega življenja. Omogoča gradnjo modelov, ki ponazarjajo rešitev resničnega problema ali naloge, kot so npr. odpiranje garažnih ali dvoriščnih vrat z motornim pogonom, vrtenje ražnja na električni pogon, varovanje hiše z alarmom, dvigovanje in spuščanje železniških zapornic, dvigovanje in prenos bremena z žerjavom, žičnica, dvizni most čez reko, zapornica na jezu ipd.

Informacijsko okolje in medijska pismenost

Učencem omogočimo razvijanje medijske pismenosti, in sicer dostopnost, razumevanje, kritično vrednotenje različnih medijev (tisk, televizija, radio, spletni mediji itd.), in sposobnost ustvarjanja novih medijskih vsebin. Omogočimo jim delo z različnimi viri in tehnologijami, kar vključuje: pridobivanje, izmenjavo, kritično presojo in varno ter etično uporabo informacij za sprejemanje odločitev. Pri dejavnostih npr. raziskujejo osnove in elemente filmske umetnosti (tehnike, animacije, montaže, zvoka, scenarij, igra itd.), ustvarjajo in razvijajo ideje za scenarij, načrtujejo, sodelujejo pri dodeljevanju vlog, snemajo kratke igrane, dokumentarne, animirane filme, predstavljajo svoje izdelke v javnosti; pišejo blog o aktualnih dogodkih na šoli; varno, kritično in smiselno uporabljajo digitalno tehnologijo pri nastajanju različnih medijskih vsebin itd.

5.3.2 Igra in samostojno načrtovanje prostega časa

Temelj vseh dejavnosti je igra, ki jo opredeljujemo kot dejavnost, ki se izvaja zaradi nje same. Igra spremeni učenčev odnos do realnosti in zaželeno je, da je notranje motivirana, svobodna, odprta ter za učenca prijetna. Igra je kompleksna dejavnost, katere osnovne značilnosti so: namernost, usmerjenost na predmete, odsotnost posledic, notranja motivacija in alternative stvarnosti. Igra je obenem najlažji način, da se učencem približa zahtevne učne vsebine in se jih prilagodi njihovim kognitivnim, socialnim in čustvenim sposobnostim. Ne glede na starostno stopnjo in vrsto igre ta praviloma vzpostavi prostor, ki je opredeljen z razmerjem med učenčevim aktualnim in potencialnim

razvojem. Glede na razlike med učenci je ob vstopu v šolo poudarek na tem sklopu še posebej pomemben v 1. razredu, saj je treba vsakemu učencu, ne glede na njegove potrebe in interese, omogočiti dovolj časa za prilagoditev na novo fizično in socialno okolje ter iskanje lastne osebnostne (čustveno-socialne) in učne identitete. Dejavnosti, ki vključujejo igro, naj bodo zato prilagojene razvojnim posebnostim otrok, pa tudi zahtevnosti obdobja prehajanja iz predšolskega obdobja v šolsko. Ob dejavnostih učenec spoznava raznolikost oseb v svojem socialnem okolju in njihovih poklicev, kar predstavlja tudi uvod v karierno orientacijo.

Vsebine sklopa igra in samostojno načrtovanje prostega časa

Igra

Posebno mesto naj ima *prosta igra* kot učenčeva primarna dejavnost, ki si jo učenec izbere sam (izbere, kdaj se bo igral, kako in kaj), pri čemer ta ne predstavlja priložnosti za usmerjeno učenje. V prosti igri učenec sam določa pravila igre in vloge, ki jih igra. S prosto igro razvija dojemanje sveta okoli sebe, ustvarjalnost in domišljijo, socialne odnose, hkrati pa mu pomaga pri izgrajevanju notranje motivacije na področju psihomotoričnega in kognitivnega razvoja. **Prosta igra nudi učitelju možnost, da s pomočjo opazovanja in dokumentiranja prepozna učenčeve socialne veščine, interese in sposobnosti.** Učitelj oz. učenci lahko za namene proste igre pripravijo različna gradiva oz. priložnosti (naravni in odpadni materiali, kotički itd.).

Didaktična igra je aktivnost, za katero velja, da vsebuje bodisi izziv v obliki naloge ali izziv do nasprotnika bodisi skupno nalogo, s katero se spoprime posameznik v sodelovanju s preostalimi. Je jasno strukturirana z množico pravil, ima jasno določen konec in jasno določene cilje. Glavna značilnost didaktične igre je, da z njo dosegamo vzgojno-izobraževalne cilje. Igre delimo še na simbolne, funkcijske igre, situacijske igre, igre s pravili, konstrukcijske igre.

Igra je osnova raziskovanja, saj oboje izhaja iz otrokove narave, ki vključuje radovednost. Temeljni elementi radovednosti so: usmerjena pozornost oz. interes, opazovanje in postavljanje vprašanj. Za spodbujanje radovednosti učencev so potrebni čas za spodbujanje pozornosti v danih situacijah, ubeseditev, iskanje rešitev in spodbude vsem učencem.

Učenje z igro omogoča usvajanje znanja na najvišjih taksonomskih ravneh, spodbuja razvoj abstraktnega mišljenja in reševanje kompleksnih problemov, samostojnost, pospešuje tempo učenja in nudi možnost izbire ciljev, vsebin ter oblik in metod učenja. Dejavnosti podpirajo prevzemanje odgovornosti za odločitve in ravnanje tako v osebno kot v dobrobit skupnosti. Prispevajo k celostnemu in optimalnemu osebnostnemu razvoju učenca (kognitivni, emocionalni, socialni, vrednotni razvoj) v skladu z njegovimi interesi, notranjo motivacijo, zavzetostjo, vztrajnostjo, voljo in željo po odličnosti.

Učenje in pridobivanje veščin s pomočjo igre je lahko prisotno pri mnogo dejavnostih razširjenega programa. Igre smiselno pripravljajo učitelji ali učenci glede na zastavljene cilje posamezne dejavnosti. V skladu s cilji dejavnosti se določi prostor izvajanja, ki naj bo čim bolj raznolik (učilnica, drugi prostori v šoli – npr. knjižnica, avla, hodniki, telovadnica idr., bližnja okolica šole – igrišče, gozd itd.). Pri pripravi iger upoštevamo interese in močna področja učencev, smiselno si pomagamo tudi z informacijsko komunikacijsko tehnologijo (npr. iskanje skritega zaklada v gozdu s pomočjo tablice, sobe pobega, priprava navodil za izvedbo posamezne družabne igre itd.).

5.3.3 Medvrstniško, medgeneracijsko in mednarodno sodelovanje

Dejavnosti sklopa so namenjene razvijanju empatije, sodelovalnih in komunikacijskih veščin, razvijanju okoljske ozaveščenosti in veščine za trajnostni razvoj, razvijanju sistemskega mišljenja in proaktivnosti ter vključevanju v reševanje problemov in potreb konkretnega okolja šole, pridobivanju vedenj o človekovih in državljskih pravicah, razvijanju medgeneracijskega sodelovanja, solidarnosti in strpnosti ter socialnih veščin, kot so sprejemanje drugačnosti, strpnosti, odgovornosti in spoštovanja do sebe in drugih.

Priporočene vsebine sklopa medvrstniško, medgeneracijsko in mednarodno sodelovanje

Medvrstniško sodelovanje

Dejavnost je namenjena sodelovanju in povezovanju učencev znotraj posamezne šole ter med partnerskimi šolami z namenom razvijanja veščin in pristopov za kakovostno sodelovanje med vrstniki. Učenci sodelujejo na različnih področjih delovanja, pri sprejemanju skupnih odločitev o vsebini, procesu in končnem rezultatu njihovega dela. Dejavnost jim omogoča reševanje aktualnih problemov iz vsakdanjega življenja, razdeljevanja nalog in delitev odgovornosti, pogajanja, aktivnega poslušanja in spoštovanja vseh sodelujočih. Ponuja priložnosti za ustvarjanje pozitivne dinamike v skupini, razvijanje primernih interakcij in uspešnih odnosov med vrstniki, prijateljstvo, spoštovanje, podporo, izmenjavo izkušenj in znanja, strpnost, empatijo, solidarnost, oblikovanje zavesti o pomenu integritete posameznika in sprejemanju drugačnosti.

Medgeneracijsko sodelovanje

Učenci sodelujejo z različnimi generacijami, se družijo, učijo, izmenjujejo izkušnje, sodelujejo pri skupnih nalogah in akcijah, bogatijo socialno mrežo, razvijajo strpnost, solidarnost in medsebojno razumevanje in spoštovanje medgeneracijskih razlik. Dejavnosti medgeneracijskega sodelovanja npr. omogočajo učencem spoznavanje tradicije in življenja nekoč. S prenosom svojih znanj in veščin na starejše generacije (npr. s področja računalništva) učenke krepijo veščine komunikacije, sodelovanja, strpnosti in empatije.

Mednarodno sodelovanje

Mednarodno sodelovanje učencem omogoča povezovanje s partnerskimi šolami in mrežami v tujini, izmenjavo in pridobivanje novih izkušenj, znanja in veščin. Učenci sodelujejo v projektnih aktivnostih mednarodnih projektov, sodelujejo z učenci iz drugih držav, se udeležujejo izmenjav, spoznavajo in kulturo in običaje drugih, razvijajo komunikacijske in sodelovalne veščine, poglobljajo znanje tujih jezikov, razvijajo empatijo, strpnost, solidarnost in razumevanje ter sprejemanje in spoštovanje drugačnosti itd.

6 IZVAJANJE RAZŠIRJENEGA PROGRAMA OSNOVNE ŠOLE

6.1 Organizacija razširjenega programa

Šola pripravi ponudbo dejavnosti s posameznih področij glede na opredelitve v Kurikulumu za razširjeni program osnovne šole, potrebe in izražene interese učencev, prostorske in kadrovske pogoje šole ter možnosti, ki jih ponuja širše okolje. Ponudba dejavnosti je za šolo obvezna, učenci se v dejavnosti prostovoljno vključujejo. Dejavnosti se na ravni načrtovanja in izvedbe med seboj smiselno povezujejo in dopolnjujejo, kar predvideva veliko mero organizacijske prožnosti, ki jo omogočajo fleksibilni izvedbeni modeli,²¹ po katerih je mogoče dejavnosti v posameznih sklopih in na posameznih področjih izvajati časovno strnjeno.²²

Pri organizaciji in izvajanju razširjenega programa je treba upoštevati naslednja izhodišča:

1. Za učence 1. razreda šola obvezno organizira dejavnosti razširjenega programa, ki se začnejo pred obveznim programom (od 6. ure zjutraj do začetka pouka obveznega programa). V posebnem programu vzgoje in izobraževanja šola ponudi dejavnosti razširjenega programa učencem v okviru 1. stopnje. Dejavnosti za učence 1. razreda (oziroma 1. stopnje) praviloma potekajo v homogenih skupinah. Pri tem je posebej priporočljivo, da vse dni v tednu v največji možni meri izvaja vzgojno-izobraževalne dejavnosti isti učitelj.²³
2. Za učence 1. razreda naj se zagotovi stalnost strokovnih delavcev. To pomeni, da poleg učitelja, ki izvaja obvezni program, dejavnosti v razširjenem programu izvajata največ dva dodatna učitelja.
3. Učencem od 2. do 9. razreda šola ponudi dejavnosti, ki se lahko izvajajo v homogenih ali heterogenih skupinah, kar je odvisno od ciljev dejavnosti in potreb učencev. Glede na to, da dejavnosti sledijo specifičnim ciljem in so del razširjenega programa, ki za učence ni obvezujoč, je lahko tudi vsebinska, organizacijska, didaktična in časovna izvedba bolj dinamična in raznolika.
4. Sklopi posameznih področij naj se med seboj smiselno povezujejo. Pri načrtovanju sklopov učitelji sledijo interdisciplinarnosti. Dejavnosti se lahko izvajajo strnjeno ali v daljših časovnih obdobjih. Če se izvajajo v krajših časovnih obdobjih (npr. 2–3 mesece in ne celo polletje), je treba učencem zagotoviti vključenost v dejavnosti skozi vse leto oziroma ko se ena dejavnost zaključi, se učencem omogoči, da se vključijo v drugo dejavnost.

²¹ Podobno kot je npr. zasnovana izvedba fleksibilnega predmetnika (Nolimal et al., 2008; Nolimal, 2011).

²² V okviru šolskega leta lahko šole načrtujejo en nabor vzgojno-izobraževalnih dejavnosti razširjenega programa (predmetnik in posledično urnik) za prvo in en nabor za drugo polletje. Če pa želijo zagotoviti večjo pestrost vzgojno-izobraževalnih dejavnosti razširjenega programa in posledično pogostejše prehajanje med dejavnostmi, pa načrtujejo krajša časovna obdobja, npr. trimesečje ali dva meseca.

²³ Iz navedenega razloga so v Delovno gradivo o vsebinskih in organizacijskih vprašanjih 9-letne osnovne šole zapisali tudi navodilo, naj se učiteljice v prvih treh letih osnovne šole ob prehajanju iz razreda v razred ne menjavajo, temveč učence praviloma spremljajo vsa tri leta prvega vzgojno-izobraževalnega obdobja.

5. Če se učenci vključujejo v iste dejavnosti v več zaporednih obdobjih (polletjih/šolskih letih), je treba zagotoviti poglobljanje vsebin oz. jasno določiti, katere dejavnosti bodo nadgrajene in katere se ponavljajo in so vsakokrat namenjene drugi skupini učencev.
6. Šola ponudi dejavnosti z vseh področij razširjenega programa (gibanje in zdravje za dobro telesno in duševno počutje, kultura in državljanska vzgoja, učenje učenja) v obsegu ene tretjine ur celotnega razširjenega programa za vsako področje. Pri tem na vsakem področju iz vsakega sklopa obvezno ponudi vsaj eno vsebino na letni ravni, da zagotovi uravnoteženo ponudbo.
7. Šola mora učencem ponuditi dejavnosti, namenjene tako individualnemu kot skupinskemu učenju, dejavnosti za podporo učencem z učnimi težavami, dejavnosti za podporo nadarjenim učencem, dejavnosti, ki dopolnjujejo, nadgrajujejo, poglobljajo ali razširjajo znanje, ki podpirajo učenje in razvoj samoregulacije učencev.
8. Šola mora ponuditi in vzdrževati otroški pevski zbor in mladinski pevski zbor.
9. Šola mora organizirati dejavnosti za učenje in preverjanje vožnje v cestnem prometu za kolesarski izpit.
10. Šola mora ponuditi dejavnosti prve pomoči, dejavnosti s področja računalništva in informatike, tehnike in tehnologije ter umetnosti.
11. Šola ponudi učencem drugega in tretjega vzgojno-izobraževalnega obdobja tuji jezik iz nabora, ki je določen za obvezni izbirni predmet v 7., 8. in 9. razredu (angleščina, francoščina, hrvaščina, italijanščina, kitajščina, latinščina, madžarščina, nemščina, ruščina, srbščina, španščina).
12. Šola mora v okviru obveznega in razširjenega programa vsakemu učencu zagotoviti najmanj eno uro organizirane športne dejavnosti na dan.
13. Pri načrtovanju dejavnosti je priporočljiv interdisciplinarni pristop, kar pomeni, da posamezna dejavnost povezuje več različnih področij oz. sklopov razširjenega programa.
14. Šola ponudi izvajanje dejavnosti na različnih lokacijah v šoli in njeni okolici.

6.2 Priporočila

Za učitelje v razširjenem programu je pomembno, da imajo didaktična, razvojnopsihološka in vsebinska znanja, ki jim omogočajo kompetentno načrtovanje in izvajanje dejavnosti razširjenega programa. Razvite morajo imeti veščine timskega dela in sodelovanja z drugimi učitelji, ki poučujejo iste učence, zaradi spremljanja in spodbujanja učenčevega napredka. S ciljem povezovanja obveznega in razširjenega programa učitelji v razširjenem programu sodelujejo z učitelji, ki poučujejo v obveznem programu. Učitelji v razširjenem programu spremljajo in reflektirajo svoje strokovno delo in se ustrezno dodatno strokovno izobražujejo in usposabljaajo.

Učitelji v razširjenem programu naj si prizadevajo za celostni razvoj učencev. Zagotavljajo jim možnosti za razvoj na kognitivnem, socialno-emocionalnem in psihomotoričnem področju. Učencem omogočajo razvoj na različnih področjih ob upoštevanju njihovih interesov, potreb ter sposobnosti. Pri delu z učenci upoštevajo načelo učne diferenciacije, individualizacije ter personalizacije učenja.

Učitelji ustvarjajo spodbudno učno okolje, kjer ima vsak učenec možnost izbire dejavnosti, priložnost za aktivno vključenost v načrtovanje in izvedbo posamezne dejavnosti. Učencem se v okviru razširjenega programa omogoča usvajanje in utrjevanje znanja ter veščin, ki jih znajo uporabiti v novih situacijah, tudi v spremenjenih okoliščinah. Z organiziranimi dejavnostmi učitelji pri učencih spodbujajo razvoj prečnih veščin (učinkovito mišljenje in reševanje problemov, sodelovanje in komuniciranje,

ustvarjalnost, digitalne veščine, samouravnavanje učenja) ter razvoj socialnih in emocionalnih veščin. Pomembno je, da učitelj v razširjenem programu načrtuje cilje, aktivnosti in rezultate dejavnosti skupaj z učenci.

Šola pri izbiri dejavnosti na nivoju celotne šole analizira potrebe učencev ter upošteva njihove interese in želje. Pri načrtovanju upošteva znanja in močna področja strokovnih delavcev, lastne prostorske in materialne pogoje ter specifike okolja, v katerem deluje.

Dejavnosti razširjenega programa naj pokrivajo vsa področja/sklope/vsebine, pri čemer jih v čim večji meri smiselno interdisciplinarno povezujejo. To pomeni, da ni treba za vsako vsebino znotraj posameznega sklopa imeti posebne dejavnosti, saj se lahko vsebine in cilji različnih sklopov/področij udeležujejo znotraj ene dejavnosti.

Šola izvaja dejavnosti razširjenega programa pred izvajanjem obveznega programa, med njim in po njem. Če izvaja dejavnosti razširjenega programa med poukom obveznega programa, mora zagotoviti, da se lahko v tem času vključijo vsi učenci v skladu s svojimi interesi in potrebami. Kadar šola izvaja dejavnosti med poukom obveznega programa, naj bodo le-te namenjene predvsem dejavnostim področja *učenje učenja*. Pri tem je treba ohraniti načelo izbirnosti, odprtosti, fleksibilnosti, povezovanja, sodelovanja, enakih možnosti ter upoštevanja potreb in interesov učencev. Dejavnosti razširjenega programa se opredelijo z letnim delovnim načrtom in analizirajo v poročilu o njegovi uresničitvi. Urnik izvajanja dejavnosti razširjenega programa pripravi šola.

Razširjeni program naj učencem omogoča redno vključevanje v gibalne aktivnosti s čim več različnimi dejavnostmi na področju športa, ki nadgrajujejo pouk športa v obveznem programu. Zaradi potrebe po gibanju med poukom priporočamo, da šola sistematično izvaja rekreativne odmore in/ali aktivne minute za fizično in duševno zdravje.

Dejavnosti razširjenega programa naj se izvajajo skladno s prostorskimi zmožnostmi šole. Posebno pozornost se nameni vključitvi učencev v urejanje notranjega in zunanjskega prostora, v katerem potekajo dejavnosti razširjenega programa, še posebej postavitvi in vzdrževanju kotičkov ali centrov aktivnosti v razredu in zunaj njega. Zagotovljena naj bo možnost raznolike izbire gradiv in pripomočkov za igro/učenje/branje. **Zagotovljena naj bo možnost izvajanja dejavnosti na prostem in koriščenja zunanjih prostorov (priporočeno vsaj ena ura na dan).**

6.3 Znanje izvajalcev

Dejavnosti razširjenega programa izvajajo učitelji, ki imajo znanja za poučevanje obveznih ali izbirnih predmetov v predmetniku osnovne šole.

Imeti morajo tudi specialno didaktična znanja za poučevanje predmetov, kot je na primer tuji jezik v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju, tehnika, informatika in računalništvo in podobno.

7 VIRI IN LITERATURA PO POGLAVJIH

7.1 Uvod, namen, cilji in načela razširjenega programa osnovne šole

- Ahačič, K. idr. (2022). *Izhodišča za prenovo učnih načrtov v osnovni šoli in gimnaziji*. Zavod RS za šolstvo.
- Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju (2011). Zavod RS za šolstvo.
- Bevc, V., Štraser, N. (2018). *Spodbujanje razvoja veščin sodelovanja in komuniciranja s formativnim spremljanjem. Mednarodni projekt Assessment of Transversal Skills - ATS2000*. Zavod RS za šolstvo. <https://www.zrss.si/pdf/VescineSodelovanjaKomuniciranja.pdf>
- Black, P. (2010). The value of formative feedback and the problems of implementation in classroom dialogue and feedback on written work: practical and theoretical issues. V M. T. Škraba (ur.), *Didaktika ocenjevanja znanja*. Zavod RS za šolstvo.
- Black, P., Harrison, C., Lee, C., Marshall, B., Wiliam, D. (2003). *Assessment for Learning: Putting it into practice*. Open University Press.
- Black, P., Wiliam, D. (1998). *Inside the Black Box. Raising standards through classroom assessment*. School of Education, King's College Press.
- Brejc, M., Bezjak, S., Cankar, G., Grašič, S., Jurič, A., Kranjc, T., Krapše, T., Rupnik Vec, T., Slivar, B. (2019). *Področja in standardi kakovosti v vrtcih in šolah*. Zbirka kakovost v vrtcih in šolah, 1. Šola za ravnatelje. <http://solazaravnatelje.si/isbn/978-961-6989-28-2.pdf>
- Brodnik, V., Kranjc, R., Bregač, Š., Sirnik, M., Poljšak, A. (2018). *Spodbujanje razvoja dela z viri s formativnim spremljanjem. Mednarodni projekt Assessment of Transversal Skills - ATS2000*. Zavod RS za šolstvo. <https://www.zrss.si/pdf/VescineDelazViri.pdf>
- Cankar, G., Brelih - Hatunič, A., Grašič Arnuš, I. Gorše, A., Jerše, L., Ozimek, B., Rupnik Vec, T., Špilak, B., Zupanc, B. (2019). *Dosežki učencev ter dosežki otrok v razvoju in učenju*. Zbirka kakovost v vrtcih in šolah, 2. Šola za ravnatelje. <http://solazaravnatelje.si/isbn/978-961-6989-29-9.pdf>
- Deutsch, T. in F. Cankar, *Šola kot stičišče partnerjev: sodelovanje šole, družine in lokalnega okolja pri vzgoji in izobraževanju otrok*, str. 160-179.
- Deutsch, T., Kolar, M. (2009): *Interesne dejavnosti kot priložnost za odpiranje šol v okolje*. V
- Hattie, J. (2009). *Visible Learning*. Routledge.
- Holcar Brunauer, A., Bizjak C., Cotič Pajntar J., Novak L., Borstner M., Kerin M., Komljanc N., Zore N., Kregar S., Zajc S., Margan U., Eržen V. in Rutar Ilc Z. (2016). *Formativno spremljanje v podporo učenju. Priročnik za učitelje in strokovne delavce*. Zavod RS za šolstvo.
- Holcar Brunauer, A., Nolimal, F., Plevnik, P. (2017). *Analize izvajanja izbirnih predmetov v osnovni šoli*. Zavod RS za šolstvo. Interno gradivo. <https://www.oecd.org/education/school/synergies-for-better-learning.htm>
- Instance, D., Dumont, H. (2013). Smernice za učna okolja v 21. stoletju. V S. Sentočnik (ur.), *O naravi učenja*. Zavod RS za šolstvo.
- James, M. in sod. (2006). *Lerning how to Learn. Tools for schools*. Routledge.
- Kolar, M., Deutsch, T. (2008): *Analiza sodelovanja šole in staršev ter povezovanje z okoljem pri interesnih dejavnostih v osnovni šoli*, Raziskovalno poročilo. Zavod RS za šolstvo.
- Kompare, A., Rupnik Vec, T. (2016). *Kako spodbujati razvoj mišljenja? Od temeljnih miselnih procesov do argumentiranja*. Zavod RS za šolstvo.

- Koncept dela učne težave v osnovni šoli (2006). Zavod RS za šolstvo.
- Kos Knez, S., Zupanc Grom, R., Volčanšek, S. (2023) *Končno poročilo poskusa Uvajanje tujega jezika v obveznem programu in preizkušanje koncepta razširjenega programa v osnovni šoli*. Zavod RS za šolstvo.
- Krapše, T., Rupnik Vec, T., Čop, J., Jerman, O., Likon, B., Majkus, D., Stadler, L., Strmšek, A., Vulič, I., Zule, E. *Profesionalno učenje in delovanje učiteljev*. Zbirka kakovost v vrtcih in šolah, 3. Šola za ravnatelje. <http://solazaravnatelje.si/isbn/978-961-6989-30-5.pdf>
- Lesničar, B. (ur.). (2022). *Razvijanje kompetence podjetnosti v osnovni šoli*. Zavod RS za šolstvo.
- Marentič - Požarnik, B. (2000). *Psihologija učenja in pouka*. DZS.
- Marentič - Požarnik, B., Plut - Pregelj, L. (2009). *Moč učnega pogovora. Poti do znanja z razumevanjem*. DZS.
- Nolimal, F. idr. (2015). *Poročilo o spremljavi neobveznih izbirnih predmetov – šolsko leto 2014–2015*. Zavod RS za šolstvo. https://www.zrss.si/pdf/Porocilo_NIP.pdf
- Novak, L. (2020). Ko je učenje personalizirano, ima vsak učenec glas, njegovo učenje pa je vidno. *Vzgoja in izobraževanje*, 50(3), 6–13. Zavod RS za šolstvo
- OECD Review on Evaluation and Assessment Frameworks for Improving School Outcomes. Synergies for Better Learning: An International Perspective on Evaluation and Assessment.
- Podaljšano bivanje in različne oblike varstva učencev v podaljšani šoli (2003). https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/Drugi-konceptualni-dokumenti/Podaljsano_bivanje.pdf
- Podovšovnik, E. (2009). Socialno-psihološki faktorji in družbene determinante računalniške in internetne pismenosti med slovenskimi osnovnošolskimi maturanti: Pedagoški inštitut. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-X0NCNCF/f3b39508-c77d-4854-8b20-954c56f66c76/PDF>
- Potočnik, N., Volčanšek, S. (2019). *Vmesno poročilo o uvajanju poskusa: uvajanje tujega jezika v obveznem programu in preizkušanje koncepta razširjenega programa v osnovni šoli*. Zavod RS za šolstvo.
- Potočnik, N., Volčanšek, S. (2019). *Vmesno poročilo o uvajanju poskusa: uvajanje tujega jezika v obveznem programu in preizkušanje koncepta razširjenega programa v osnovni šoli*. (Šolsko leto 2018/19, prvo leto poskusa). Zavod RS za šolstvo.
- Potočnik, N., Volčanšek, S. (2020). *Vmesno poročilo o uvajanju poskusa: uvajanje tujega jezika v obveznem programu in preizkušanje koncepta razširjenega programa v osnovni šoli*. (Šolsko leto 2019/20, drugo leto poskusa). Zavod RS za šolstvo.
- Rupnik Vec, T. (2015). Razvojni elektronski listovnik v funkciji formativnega spremljanja kritičnega mišljenja. *Vzgoja in izobraževanje*, 46 (2/3), 65–72.
- Rupnik Vec, T., Kompare, A. (2006). *Kritično mišljenje v šoli. Strategije poučevanja kritičnega mišljenja*. Zavod RS za šolstvo.
- Rupnik Vec, T., Mikeln, P., Gros, V., Drnovšek, M. (2018). *Spodbujanje razvoja veščin kritičnega mišljenja s formativnim spremljanjem. Mednarodni projekt Assessment of Transversal Skills - ATS2000*. Zavod RS za šolstvo. <https://www.zrss.si/pdf/VescineKriticnegaMisljenja.pdf>
- Rupnik Vec, T., Sambolič Beganovič, A. (2016). Sistematično spodbujanje, spremljanje in preverjanje vsepredmetnih veščin v mednarodnem projektu Spremljanje vsepredmetnih veščin. *Vodenje v vzgoji in izobraževanju*, 14(3), 7–21.

- Rupnik Vec, T., Stanojev, S. (2015). Elektronski listovnik učenca v vlogi spodbujanja razvoja kritičnega mišljenja in ustvarjalnosti: predstavitev mednarodnega projekta EUfolio. *Vodenje v vzgoji in izobraževanju*, 15(1), 39–58.
- Strmčnik, F. (1993). *Učna diferenciacija in individualizacija v naši osnovni šoli*. Zavod RS za šolstvo.
- Škvarč, M., Bačnik, A., Slavič Kumer, S. (ur.) (2018). *Spodbujanje razvoja veščin znanstvenega raziskovanja s formativnim spremljanjem*. Mednarodni projekt *Assessment of Transversal Skills – ATS2000*. Zavod RS za šolstvo. <https://www.zrss.si/pdf/VescineZnanstvenegaRaziskovanja.pdf>
- Vršnik Perše, T. (2016). *Evalvacija različnih oblik dodatne strokovne pomoči, ki je otrokom dodeljena v skladu z Zakonom o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami* (nacionalna evalvacijska študija – končno poročilo). Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru.
- Zupanc Grom, R., Holcar Brunauer, A., Volčanšek, S. (2021). *Vmesno poročilo poskusa Uvajanje tujega jezika v obveznem programu in preizkušanje koncepta razširjenega programa v osnovni šoli*. Zavod RS za šolstvo.
- Zupanc Grom, R., Kos Knez, S., Volčanšek, S. (2022). *Vmesno poročilo poskusa Uvajanje tujega jezika v obveznem programu in preizkušanje koncepta razširjenega programa v osnovni šoli (šolsko leto 2021/22, 4. leto poskusa)*. Zavod RS za šolstvo.
- Žagar, D. idr. (1999). *Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli*. Zavod RS za šolstvo. https://www.gov.si/assets/ministrstva/MVI/Dokumenti/Osnovna-sola/Ucni-nacrti/Drugi-konceptualni-dokumenti/Odkrivanje_in_delo_z_nadarjenimi_ucenci.pdf

7.2 Gibanje in zdravje za dobro telesno in duševno počutje

Sklop gibanje

- Bratina, N., Hadžić, V., Batellino, T. idr. (2016). *Slovenske smernice za telesno udejstvovanje otrok in mladostnikov v starostni skupini od 2 do 18 let*. <http://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-SFD3TONS/512925ce-47e6-49c7-8f33-a2ef5a751980/PDF>
- Bucik, N., Požar Matijašič, N., Pirc, V. (ur.). (2011). *Kulturno-umetnostna vzgoja: priročnik s primeri dobre prakse iz vrtcev, osnovnih in srednjih šol - dopolnjena spletna različica*. Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo. <https://www.zrss.si/pdf/kulturnoumetnostnavzgoja.pdf>
- Korošec, A., Gabrijelčič Blenkuš, M., Robnik, M. (2018). *Otroška debelost v Sloveniji*. Nacionalni inštitut za javno zdravje, str. 4–5.
- Kovač, M. s sod. (2011). *Učni načrt športna vzgoja*. MIZŠ, Zavod RS za šolstvo.
- Kovač, M. s sod. (2013). *Učni načrt za neobvezni izbirni predmet šport*. MIZŠ, Zavod RS za šolstvo.
- Nacionalni program športa v Republiki Sloveniji 2014–2023 (2014).
- Physical Activity and Learning, Finish National Board of Education, (2012).
- Resolucija o nacionalnem programu o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015–2025 (2015). Uradni list RS, št. 58/2015. <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=RESO101>
- Rupnik, V., Rupnik, U. (2014). *Plesna umetnost*. TZS.
- Strel, J. (2015). *Evalvacija programa Zdrav življenjski slog 2014–2015*. Zavod FITlab.
- Strel, J. s sod. (2017). Fantje so v povprečju manj gibalno učinkoviti, kot so bili leta 1990, dekleta pa bolj. *Revija Šport*, LXV, 3-4.
- Šimenc, L. (2007). *Kontaktna improvizacija*. [Diplomsko delo]. Fakulteta za šport.

- Vzgoja za zdravje za otroke in mladostnike <http://www.nijz.si/sl/vzgoja-za-zdravje-za-otroke-in-mladostnike>
- WHO (2010). *Global recommendations on Physical Activity for Health*.
https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/44399/9789241599979_eng.pdf?sequence=1

Sklop hrana in prehranjevanje

- Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health (2016). World Health Organization.
- Jeriček Klanšček, H., Roškar, S., Koprivnikar, H., Pucelj, V., Bajt, M., Zupanič, T. (2011). *Neenakosti v zdravju in z zdravjem povezanih vedenjih slovenskih mladostnikov*. Inštitut za varovanje zdravja RS.
- Kobe, H., Štimec, M., Hlastan - Ribič, C., Fidler Mis, N. (2011). Food intake in Slovenian adolescents and adherence to the Optimized Mixed Diet: a nationally representative study. *Public health nutrition*, 15(4),600-608. <https://doi.org/10.1017/S1368980011002631>
- Resolucija o nacionalnem programu o prehrani in telesni dejavnosti za zdravje 2015–2025 (2015). Ministrstvo za zdravje. <https://e-uprava.gov.si/.download/edemokracija/datotekaVsebina/192044?disposition=inline>
- Resolucija o nacionalnem programu prehranske politike 2005–2010. Uradni list RS, št. 39/2005.
- Simčič I., Hlastan Ribič, C. (2003). *Health and education intersectoral role of school nutrition and nutrition education. The European Forum on Eating at school – making healthy choices*. Council of Europe.
- Simčič, I. (2008). *Učinkovita organizacija v šolski kuhinji z različnih vidikov*. Neprofitni management.
- Simčič, I. (2012). Organizirana prehrana otrok in mladostnikov v Sloveniji. *Didakta*, 21.
- Simčič, I. idr. (2001). *Učni načrt. Program osnovna šola. Gospodinjstvo*. Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.
- Simčič, I. idr. (2009). *Učni načrt gospodinjstvo*. Ministrstvo za šolstvo in šport, Zavod RS za šolstvo.
- Simčič, I. idr. (2010). *Smernice za prehranjevanje v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Zavod RS za šolstvo.
- Zakon o šolski prehrani. Uradni list RS, št. 3/13, 46/14 in 46/16.

Sklop varnost, zdravje in dobrobit

- A handbook: Planning to protect children against hazard (2004). WHO Regional Office for Europe.
- Ahčan, U. (2018). *Prva pomoč: priročnik s praktičnimi primeri*. RK.
- Akcijski načrt za izvajanje svetovnega akcijskega načrta mednarodne strategije ravnanja s kemikalijami (SAICM) v RS (2007).
- Akcijski načrt za kemijsko varnost otrok v RS (2008). Inštitut za varovanje zdravja.
- Arhar, N. idr. (2009). *Slikovni priročnik za učenje prve pomoči*. UL in RK.
https://www.rks.si/f/docs/Slikovni-prirocnik-za-ucenje-prve-pomoci_1/SLIKOVNI_PRIROCNIK_ZA_PP.pdf
- Bačnik, A. (2009). Kemijska varnost v osnovni šoli in gimnaziji. V Zbornik referatov s posvetovanja Slovenski kemijski dnevi 2009. NIJZ.
- Borovnik Lesjak, V., Strnad, M. (2019). *Temeljni postopki oživljanja odraslih z uporabo avtomatskega zunanje defibrilatorja : priročnik za učence, dijake in študente*. Razvojno informacijski center.

- CASEL. Collaborative for Academic, Social and Emotional Learning. (1993, 2020)
<https://casel.org/sel-framework/> in <https://schoolguide.casel.org/>
- Evropska komisija (2010). *Smernice za varnost v cestnem prometu 2011–2020: Povzetek predloga Evropske komisije*.
- Gril, A. (2006). *Prosti čas mladih v Ljubljani*. Pedagoški inštitut.
- <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sl/sheet/129/cestnoprometni-in-varnostni-predpisi>
- Initiative games: <https://freechild.org/>
- Junior cycle, NCCA (2017).
- Krajnc, T. idr. (ur.) (2019). *Varno in spodbudno učno okolje*. Šola za ravnatelje.
- Malić, Ž. (2001). *Osnove prve pomoči – Priročnik za usposabljanje kandidatov za voznike motornih vozil*. RK.
- Maučec Zakotnik, J. idr. (2019). *MIRA za duševno zdravje: nacionalni program duševnega zdravja*. Nacionalni inštitut za javno zdravje.
- Mikuš Kos, A: (2017). *Duševno zdravje otrok današnjega časa*. Didakta.
- MKD -10-AM ver. 6. (2013). 10. Medicinska klasifikacija bolezni in sorodnih zdravstvenih problemov za statistične namene.
- Navodila s priročnikom za obravnavo medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih.
https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2023/08/protokol_medvrstnisko_nasilje-1.pdf
- NCCA-National Council for Curriculum and Assessment (2017). Junior Cycle Wellbeing guidelines.
https://www.ncca.ie/media/2487/wellbeingguidelines_forjunior_cycle.pdf
- Novak, M., Markl, M., Oblak, B., Milikovič, Z. idr. (2016): *Koncept usposabljanja za vožnjo kolesa in kolesarskega izpita v osnovni šoli*. Zavod RS za šolstvo.
<https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Srednja-sola/Koncept-usposabljanja-za-voznjo-kolesa-in-kolesarski-izpit-v-osnovni-soli.pdf>
- OECD (2016). *Education Indicators in Focus*.
- Osnove prve pomoči (2021). Priročnik za usposabljanje kandidatov za voznike motornih vozil. RK.
- Pančur, M. (2007). *Zdravje zaposlenih kot investicija v človeški kapital – študija primera*. [Diplomsko delo]. Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede.
- Pečjak, S. (2014). *Medvrstniško nasilje v šoli*. Znanstvena založba FF.
- Peklaj, C., Pečjak, S. (2015). *Psihosocialni odnosi v šoli*. Znanstvena založba FF.
- Physical Activity and Learning. (2012). Finish National Board of Education.
- Priporočila so povzeta in izhajajo iz Priročnika za učitelje v osnovni šoli Trajnostna mobilnost,
<https://aktivnovsolo.si/trajnostna-mobilnost-prirocnik-za-ucitelje-v-osnovnih-solah/>
- Resolucija o nacionalnem programu duševnega zdravja 2018–2028. Sprejeto v DZ 27. 3. 2018. Objavljeno 13. 4. 2018, Uradni list RS, št. 24/18.
- Rutar Ilc, Z. (2017). *Vodenje razreda za dobro klimo in vključenost*. Zavod RS za šolstvo.
- Rutar Ilc, Z. (2019). Preventivna vloga pozitivnih psihosocialnih odnosov v šoli. *Šolsko polje*, XXX(3-4), 143–167.
- Rutar Ilc, Z., Rogič Ožek, S., Gramc, J. (2017). *Socialno in čustveno opismenjevanje za boljšo vključenost*. Zavod RS za šolstvo.
- Social, Personal and Health Education. (1999). Government of Ireland.
- Strategija RS za zdravje otrok in mladostnikov v povezavi z okoljem 2012–2020 (2011). Vlada RS.
- Strnad, M. (2018). *Priročnik za prve posredovalce*. Slovensko združenje za urgentno medicino.

- Svetina, S. (2016). *Prva pomoč za najmlajše: Priročnik za mentorje prve pomoči v 2. in 3. razredu osnovne šole*. RK.
- Talić, S. idr. (ur.) (2007). »IZŠTEKANI« Priročnik za učitelje. Program EU-DAP, evropski program za preprečevanje zasvojenosti z drogami. Inštitut za raziskave in razvoj 'Utrip'.
- Tančič Grum, A. idr. (2019). *Tehnike sproščanja: priročnik za udeležence delavnice*. Nacionalni inštitut za javno zdravje. *Tehnike sproščanja : priročnik za udeležence delavnice - 4. ponatis*. - Ljubljana : Nacionalni inštitut za javno zdravje, 2019. https://www.skupajzazdravje.si/wp-content/uploads/2020/05/Tehnike-sproscanja_okt2019_SPLET.pdf
- Zupančič, M. (2009). *Razvojna psihologija: izbrane teme*. Znanstvena založba FF.

7.3 Kultura in državljanska vzgoja

Sklop kultura, umetnost in dediščina

- Akin, T., Cowan, D., Palomares, S., Schilling, D., Kajtna, T. (2000). *Pomoč otrokom pri spoprijemanju z žalostjo, strahom in jezo. Priročnik za učitelje in svetovalce*. Educy.
- Baš, A. (2004). *Slovenski etnološki leksikon*. Inštitut za slovensko narodopisje. Mladinska knjiga.
- Breznik, I. idr. (2013). *Učni načrt: Program osnovna šola: Umetnost: neobvezni izbirni predmet*. MIZŠ, Zavod RS za šolstvo.
- Bucik, N. Požar Mtijašič, N., Pirc, V. (ur.). (2011). *Kulturno-umetnostna vzgoja: priročnik s primeri dobre prakse iz vrtcev, osnovnih in srednjih šol*. MŠŠ, Zavod RS za šolstvo.
- Bucik, N., Lukan Matko, I. (ur.) (2011). *Skozi umetnost o medosebnih odnosih*. Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Candelier, M., Camilleri-Grima, A., Castellotti, V., de Pietro, J.-F., Lőrincz, I., Meišner, F.-J., Noguerol, A., Schröder-Sura, A. (2017). *Referenčni okvir za pluralistične pristope k jeziku in kulturam: Zmožnosti in viri*. Svet Evrope, Zavod RS za šolstvo.
- *Competences for democratic culture. Living together as equals in culturally diverse democratic societies* (2016). Council of Europe.
- *Cultural Awareness and Expression Handbook. Work Plans for Culture 2015–2018/2011–2014* (2016). European Union.
- Čok, L., Skela, J., Šečerov, N., Zorman, A. (2011). *Evropski jezikovni listovnik za osnovnošolce v starosti od 6 do 10 let*. Svet Evrope, MIZŠ.
- Delors, J. idr. (1996) *Learning: The Treasure within*. Report to UNESCO of the International Commission on Education for the 21st Century.
- Deng, W., Aimone, J. B., Gage, F. H. (2010). New neurons and new memories: How does Adult neurocampal neurogenesis affect Learning and memory? *Nature Reviews Neuroscience*, 11(5).
- Etični kodeks organiziranega prostovoljstva. www.prostovoljstvo.org/za-organizacije
- European Volunteer Centre, CEV. <https://www.europeanvolunteercentre.org/>
- Filipič, P., Kavčič, L., Kuhar, Š., Maljevac, T., Struna Bregar, A., Šubic, B. V. (2013). *Igriva arhitektura. Priročnik za izobraževanje o grajenem prostoru*. Zavod RS za šolstvo.
- Florjančič, F., Zajc, S. (2002). *Tehnika in tehnologija od 1. do 5. razreda*. Zavod RS za šolstvo. Ljubljana.
- Gladek, N. A. (2015). *ABC prostovoljstva v šolah. Priročnik za mentorje in koordinatorje prostovoljcev v šolah*. Slovenska filantropija.

- Goetz, A., Krajnc, M., Krušič, S., Leder, T., Peštaj, M., Prassel, I., Repše, H., Saksida, K., Šturm, M. (2016). *Animirajmo! Priročnik za animirani film v vrtcih in šolah*. Zavod RS za šolstvo. <https://www.zrss.si/pdf/animirajmo.pdf>
- Holcar Brunauer, A., Bizjak C., Cotič Pajntar J., Novak L., Borstner M., Kerin M., Komljanc N., Zore N., Kregar S., Zajc S., Margan U., Eržen V. in Rutar Ilc Z. (2016). *Formativno spremljanje v podporo učenju. Priročnik za učitelje in strokovne delavce*. Zavod RS za šolstvo. https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/07/zdravje_skozi_umetnost_update_09_09_2016.pdf
- Jeriček Klanšček, H., Hočevar Grom, A., Konec Juričič, N., Roškar, S. (ur.) (2015). *Zdravje skozi umetnost. Smernice za pogovore o izbranih zdravstvenih temah za pedagoške delavce*. Nacionalni inštitut za javno zdravje. https://nijz.si/wp-content/uploads/2022/07/zdravje_skozi_umetnost_update_09_09_2016.pdf
- Junaki našega časa. Nacionalni natečaj za šole in dijaške domove na področju prostovoljstva. www.filantropija.org/junaki-nasega-casa/
- Kobolt, A. (2010). *Izstopajoče vedenje, šola, družbeni kontekst*. V Kobolt, A. (ur.). *Izstopajoče vedenje in pedagoški odzivi*. Pedagoška fakulteta.
- Kobolt, A. (2010). *Oblike in pogostost motečega vedenja ter razlogi, ki jih učitelji/-ce pripisujejo takemu vedenju*. V Kobolt, A. (ur.). *Izstopajoče vedenje in pedagoški odzivi*. Pedagoška fakulteta.
- Kolar, M. idr. (2008). *Interesne dejavnosti za 9-letno osnovno šolo: Koncept*. MŠZŠ, Zavod RS za šolstvo.
- Kompare, A., Stražišar, M., Dogša, I., Vec, T., Curk, J. (2006). *Uvod v psihologijo*. DZS.
- Kozina, A. (2016). *Anksioznost in agresivnost v šolah*. Pedagoški inštitut.
- Krajnc, M., Bucik, N., Požar Matijašič, N. (ur.) (2016). *Skozi umetnost o zdravju*. Društvo za širjenje filmske kulture KINO!. <https://www.dobertekslovenija.si/wp-content/uploads/2019/02/Skozi-umetnost-o-zdravju.pdf>
- Krek, J., Metljak, M. (ur.) (2011). *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*. Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Marentič - Požarnik, M., Plut - Pregelj, L. (2009). *Moč učnega pogovora*. DZS.
- McGrath, H., Francey S. (1996). *Prijazni učenci, prijazni razredi. Učenje socialnih veščin in samozaupanja v razredu*. DZS.
- Mihelič, L. (2017). *E-zlorabe otrok in mladostnikov. Priročnik, ki predstavi razsežnost zlorab otrok in mladostnikov na spletu ter ponudi smernice za ukrepanje*. Prijavna točka Spletno oko, FDV.
- Mrgole, A., Mrgole, L. (2014). *Izštekanji najstniki in starši, ki štekajo*. Vezal.
- Muršič, M. (2016). Upoštevanje čustvenih vidikov za celovitejše omejevanje medvrstniškega nasilja v šoli. *Vzgoja in izobraževanje*. 46(3-4). 5–12.
- Pečjak, S. (2014). *Medvrstniško nasilje v šoli*. Filozofska fakulteta.
- Peklaj, C., Pečjak, S. (2015). *Psihosocialni odnosi v šoli*. Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Pevac Semec, K., Kač, L., Šečerov, N., Cajhen, S., Lesničar, Lipavic Oštir, A., Strmčnik L. (2013). *Učni načrt: Program osnovna šola: Drugi tuji jezik v 4. do 9. razredu: neobvezni izbirni predmet*. MIZŠ, Zavod RS za šolstvo.
- Predlog programa dela z otroki priseljenci za področje predšolske vzgoje, osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja (2018): <http://www.medkulturnost.si/wp-content/uploads/2018/09/Predlog-programa-dela-z-otroki-priseljenci.pdf>

- *Priporočila Evropskega parlamenta in sveta z dne 18. decembra 2006 o ključnih kompetencah za vseživljenjsko učenje* (2006). Uradni list Evropske unije L 394, 30. 12. 2006.
- Skupni evropski jezikovni okvir: učenje, poučevanje, ocenjevanje (2011). Svet Evrope, Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Smernicah za vključevanje otrok in mladostnikov z začasno zaščito v vzgojno-izobraževalne zavode (2022). Zavod RS za šolstvo.
- *Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj* (2007). Ministrstvo za šolstvo in šport.
- *Smernice za vključevanje otrok priseljencev v vrtce in šole. Smernice za celostno vključevanje priseljencev (otrok, učencev in dijakov) iz drugih jezikovnih in kulturnih okolij v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem* (2012). Zavod RS za šolstvo.
- Sousa, David A. (2011). *How The Brain Learns*. 4th edition. Corwin Press, Kalifornija, ZDA.
- *SPHS. Social, Personal and Health Education. teacher Guidelines* (1999). Stationery Office.
- Strategija razvoja nevladnih organizacij in prostovoljstva. <https://www.gov.si teme/nevladne-organizacije/>
- *Strategija vključevanja otrok, učencev in dijakov migrantov v sistem vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji* (2007). Ministrstvo za šolstvo in šport.
- Tacol, A. (2011) (*Deset*) *10 korakov do boljše samopodobe. Priročnik za učitelje za preventivno delo z razredom: delavnice za mladostnike*. Zavod za zdravstveno varstvo.
- Tacol, T. idr. (2004). *Učni načrt za izbirni predmet Likovno snovanje*. Zavod RS za šolstvo.
- Virk - Rode, J. idr. (1998). *Socialne igre v osnovni šoli*. Zavod RS za šolstvo.
- Vižintin, M. A. (2017). *Medkulturna vzgoja in izobraževanje: vključevanje otrok priseljencev*. Založba ZRC SAZU.
- *Vključevanje otrok priseljencev v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem* (2017). MIZŠ.
- *Vključujoča šola: priročnik za učitelje in strokovne delavce*. (2017). Zavod RS za šolstvo.
- Vogrinčič Čačinović, G. (2008). *Soustvarjanje v šoli. Učenje kot pogovor*. Zavod RS za šolstvo.
- Vzgoja za solidarnost. Učni načrt. http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2016/programi/media/pdf/un_gimnazija/2015/UN-IP-VZGOJA-ZA-SOLIDARNOST.pdf
- *Zakon o prostovoljstvu (ZProst)*. Uradni list RS, št. [10/11](#), [16/11 – popr.](#) in [82/15](#).
- Žvar, D. (2003). *Koncept: Razširjeni program: Program osnovnošolskega izobraževanja: Pevski zbor*. MŠZŠ, Zavod RS za šolstvo.

Sklop kultura sobivanja

- Ažman, T. idr. (2014). *Moja kariera, priročnik*. CPI.
- Bezić, T. (2016). Kaj o predlogu posodobitev Programskih smernic menijo ŠSD. *Šolsko svetovalno delo*, 20(3-4).
- Brodnik, V. idr. (2018). *Spodbujanje razvoja veščin dela z viri s formativnim spremljanjem. Projekt ATS2020*. <https://www.zrss.si/pdf/VescineDelazViri.pdf>
- Elizabeth, W. (2013). *Play, Learning and the Early Childhood Curriculum* (3. izd.). SAGE Publications.
- Fiskum, T., Jacobsen, K. (2015). *Children with Reading Disabilities and Outdoor Education. International Education Research*, 1–15.
- Grunfeld, F. V. (1993). *Igre sveta: Zgodovina, igre, naredimo sami*. DZS.
- Hughes, F. P. (2010). *Children, play and development* (izv. 4. izd. p. cm.). SAGE Publications, Inc., ZDA.

- Kam in kako? (2018). Zavod RS za zaposlovanje.
- Kunaver D. (2007). *Šege in pesmi pod lipo domačo od prosinca do grudna*. Tiskarna Žbogar.
- Marjanovič, L., Zupančič, M. (2001). *Psihologija otroške igre*. Filozofska fakulteta.
- Pérez, E., Rius, M. (2000). 100 najboljših iger). *Slepa miš, ti loviš!*. Fakulteta za šport.
- Predlog posodobitev Programskih smernic za delo svetovalne službe, PRS za ŠSD (2016). Zavod RS za šolstvo.
- Projekt CAREER (2015). PI, CPI in ZRSŠ (Karierni ter osebnostni in socialni razvoj mladih: pogledi, pristopi, izzivi (Štremfel, U., Lovšin, M. (ur.). Pedagoški inštitut.
- Rupar, B. idr. (2006). *Načrtovanje in vodenje kariere*. Zavod RS za šolstvo, <http://www.mojaizbira.si/>
- Slavin, R. E. (2013). *Sodelovalno učenje: kaj naredi skupinsko delo uspešno?* (2013). O naravi učenja: uporaba raziskav za navdih prakse, str. 147–159. Zavod RS za šolstvo.
- Trageton, A. (1999). *Play in Lower Primary School in Norway*. TASP conference.
- Vogeltnik, M. (1990). *Ura je ena, medved še spi: Slovenske ljudske naštevanke, odštevanke in izštevanke, igre in poigranke, nagajivke in posmehulje*. Mladinska knjiga.
- Žnidarič, D. (1993). *Otrokov govor*. Zavod RS za šolstvo.

7.4 Učenje učenja

- Košnik, P., Plavčak, D., Vovk - Ornik, N., Pulec Lah, S., Mohar, M. (2023): *Individualizirani program – Priročnik za kakovostno pripravo in evalvacijo individualiziranega programa za otroke s posebnimi potrebami*, Zavod RS za šolstvo.
- Magajna, L. idr. (2008). *Koncept dela - Učne težave v osnovni šoli*. Zavod RS za šolstvo. https://ucne-tezave.splet.arnes.si/files/2016/10/Koncept_dela_Ucne_tezave_v_OS.pdf
- Žagar, D. idr. (1999). *Koncept - Odkrivanje in delo z nadarjenimi učenci v devetletni osnovni šoli*. Zavod RS za šolstvo. <https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2021/01/koncept-dela-z-nadarjenimi-ucenci.pdf>